Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (12308) | 1983 чылдың сентябрь 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

БЕШ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ТУДУГЛАРЫ

Уренгой—Помары—Ужгород аразында газ дамчыдар участокта компрессор станцияларының улуг дериишкиннери эгелээн. Он бирги беш чылдың ол улуг тудугларын бедик темпилиг чорудуп турар.

Газ дамчыдар магистральдың 100 километр бүрүзүнге инженерлиг ол улуг дериишкиннерни кылыр. Компрессор станцияларының сорулгазы — газ дамчыдылгазының чогуур базыышкынын хандырары, газты арыглаары, изиишкинин соодары болуп турар.

«Починковская» деп компрессор станциязын Уренгойдан 2517 километр черде дерип турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чыл оюнун бүдүүзүнде станцияны ажыглаалга киирер дээш социалистиг чарыш ооң дерикчилериниң ортузунда амгы үеде улам калбарган. Газ дамчыдар улуг магистральдың тудугжуларынга СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазынга харыы кылдыр Кстовсктиң «Нефтезаводстрой» № 5 трезиниң коллективи ажылдың темпилерин улам бедидерин, шынарын экижидерин, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, компрессор станциязын хуусаа бетинде ажылдадып эгелээрин шиитпирлээн.

Компрессор станциязының дерикчилери боттарының сөзүнге ээ болуп шыдаар: септелге мастерскаяларлыг ажыглал блогу, станцияны башкарар пункт белен, компрессор установкаларының бажыңын дерээн. Станцияның арткан дериишкиннерин бедик темпилиг чорудуп турар. Нарын дериишкиннерни кылыр талазы-биле коллективтиң дуржулгазы, социалистиг чарышты калбартканы, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглааны, материалдыг хандырылганы экижиткени—бистиң коллективтиң чедиишкиннериниң үндезини болган деп, трестиң удуртукчузу В. Кузнецов чугаалап турар.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

ГЕКТАРДАН-НА 14 ЦЕНТНЕР

«Тиилелге» совхоз күскү дүжүт ажаалдазын организастыг эгелээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Дандар Доржунуң удуртуп турары № 3 отряд дөрт ажаалда-биле баштайгы 5 хонукта 1800 га шөлдүң тараазын кезип, 2500 тонна эки шынарлыг тарааны төп шаңче чоруткан.

Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден «Шамбалыг» совхозунуң 11 комбайны ажаалдада киржип турар. «СКД-6» маркалыг комбайннардан шамбалыгжылар: Чудур-оол Ооржак, Сергей Кендикмаа хүн нормазын 150 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда чорууп турар. «СКД-5» чиик комбайннар арасынга Оюн-оол Моңгуш («Шамбалыг»), Михаил Моңгуш («Тиилелге»), Доржу Моңгуш («Тиилелге») олар мурнакчылардан чыда калбайн эрес-шудургу ажылдап, хүн нормаларын 140—150 хуу күүседип турар. Кестик-оол Ооржак, Борбай Дендикмаа («Шамбалыг»), Василий Сарыглар, Кайгал-оол Ондар («Тиилелге») олар база-ла эрес-соруктуг ажылдап турар. Совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг № 2 отряды дөрт ажаалдаже кирген.

Совхозтуң төп шаңында ажыл хайнышышкынныг. Ооң эргелекчизи Биче-оол Седип шаңда ажылды мынчаар допчулады:

— Төп шаңда ниити байдалывыс багай эвес. Тараа чүдүрер 5, арыглаар 5 машина ажылдап турар. Хонукта 420 тонна тарааны хүлээп ап турар бис. Ниитизи-биле ийи сменада 60 ажылчыннар хаара туттунган. Олар тарааны арыглап, үрезинге, мал чеминге үрбушаан, күрүнеже чүдүрүп чорудуп турар. Ажылчыннар эки ажылдап турар. Кижи бүрүзү — боттарының хүлээнген участоктарында. Тараа сөөртүп турар чолаачылар арасындан Кодур-оол Моңгуш, Виктор Моңгуш олар беш хонук түңнели-биле тиилекчилер болдулар. Олар хонукта 38—40 тонна тарааны тус-тузунда сөөртүп эккеп турар.

Төп шаңның ажылчыннарын повар Клара Балдаң чемгерип четтигип турар. Ол поварның кызымак күш-ажылын мактаар апаар—деп чугаалады.

Совхоз он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының дүжүдүн кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап турар.

№ 3 отрядтың бригадириниң оралакчызы Чимит-Доржу Моңгуш:

— Чоокку чылдарда эки дүжүт албаан болгай бис. Дүжүт экиде тараажы бүрүзү улуг өөрүшкү-биле ажылдаар чүве-дир. Эң ылаңгыя шамбалыгжылар биске коскү дузаны чедирип, кызымак ажылдап, бистерни кайгаттылар. Чүгле «Эр-хейлер!» деп байыр чедирер-дир бис. 6200 га шөлдүң дүжүдүн ажаар бис. 5 хонук соонда ийи хүн эрткен. Ынчап кээрде, ам-даа 4 муң ганы ажаары арткан. Бо темп-биле ажылдаар болзувусса Көдээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының хүнүн таварыштыр доозуп болур арга бисте бар—деп чугаазын доозуп чоруй бригадазынче хапты.

Ажаап алза чогуур дүжүт ам-даа хөй, ынчангаш шалыпчы ёзу-биле ажылдаары кижи бүрүзүнден негеттинип турар.

Э. ТЕЖИТ.

Даваалай Акаймаа «Совет Тыва» совхозка трактористеп турган. Механизатор кысты совхозтуң дирекциязы дүжүт ажаалдазының үезинде база бир харыысалгалыг ажылга — тараа шаңынга мотористээринге томуйлаан.

Чиңге-Даг ховү-трактор бригадазында бо хүннерде тараа ажаалдазы түлүк, шаңда тараа немежип-ле турар. Ында тараа арыглаар болгаш чүдүрер техниканы Акаймаа башкарып турар.

ЧУРУКТА: моторист Акаймаа шаң ажылдакчызы — Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургуулу Тоня Ондар-биле.

Сарыг-Септиң Сельхозтехника каттыжыышкынының чеди машиназы «Совет Тыва» совхозта дүжүт ажаажып турар. Николай Иванов удурткан бо коллективте чолаачы Алексей Микрюков социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда чорууп турар. Ол комбайндан тараа сөөртүр үлүүн 150 хуу чедир күүседип келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы А. Микрюков.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

КЫЗЫЛ ТУК—ЖДАНОВЧУЛАРДА

Улуг-Хемде Жданов аттыг совхоз ниитиниң малынга чем белеткээрининн талазы-биле районда ажыл-агыйлар арасында социалистиг чарышка сентябрьның баштайгы он хонуунда тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүускомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган.

Ждановчулар бо хүннерде 4330 тонна силосту, 3792 тонна сенажты, 2532 тонна сигенни белеткээн.

Дугаржап Бегзиниң удуртканы сигенчилерниң механизастаттынган звенозу арткан хуусаада хүннүң-не 100 тонна мал чемин белеткээр хүлээлгени алгаш, сөглээн сөзүнге ээ болуп турарлар.

Маадыр-ие, чылгычы Ч. Кунгаа, хойжу А. Сундуй, инек кадарчызы А. Конгар олар боттарының күжү-биле тус-тузунда 20—30 тонна сигенни белеткээш, беш хонуктарның түңнели-биле тиилекчи болганнар. Мурнакчыларга шаңналдарны тывыскан.

Ажыл-ишчилер мал чемнерин белеткээрин ам-даа уламчылап, темпини кошкатпайн турар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

ТЕРЕК ФЕРМАЗЫНДА

«Ак-Туруг» совхозтуң Теректе сүт-бараан фермазы бо чылдың 8 айларында 95,5 тонна сүттү күрүнеге дужааган, азы планын ажыр күүсеткен. Ам чыл төнчүзүнге чедир 10 тонналы дужаары арткан.

Беш чылдың эгезинден алыр болза, олар 296,6 тонна сүттү саап, дужааган. Ол дээрге ферманың коллективи сүт талазы-биле беш чылдың үш чылының планын хуусаа бетинде күүсеткени болур.

Ферманың коллективи ай санында планныг онаалдаларын ажыр күүседип келгени саанчыларның, кадарчыларның демниг, кызымак ажылындан хамааржып турар. Ында ылаңгыя саанчылар Татьяна Монгуш, Надежда Көк-кыс, Лариса Маадыр-оол оларның болгаш оон-даа өскелерниң сагган сүдү хөй.

Сиген кезип белеткээринге, кыштаг-турлааны септеп, арыглаарынга кадарчылар, саанчылар, бызаа ажаакчылары шупту идепкейлиг киржип турар. Инек кадарчылары хол кадыыры-биле сиген кезерин бо чайын үргүлчү чорудуп келген. Саанчылар, бызаа ажаакчылары бөлүп, хөпээннээринге идепкейлиг ажылдааннар. Коллективтиң белеткээни 10 тонна ажыг сигенни ферманың Чаш-Талда кыштаанда чедирип, сараттаан.

Мал чеми белеткээрин уламчылап турарлар.

Чаш-Талда ферманың кышка белеткелин бригадир Б. М. Шаравинниң, учётчик А. М. Дамчайның удуртулгазы-биле олар чорудуп турар. Чуртталга бажыңнарын септеп, чугайлаарын доосқан, бажыңнарның даштыкы ханаларын, херимнерин безин дооза чугайлап каан. Инек, бызаа кажааларының иштики, даштыкы ханаларын малгаштаарын олар эгелей берген. Кажааларның иштин, даштын агартыр чугайлап, даштында херимнерин чугайлаарын олар чылдың-на эки шынарлыг чорудуп турарлар. Ынчангаш кышкы ферманың арыг-шевер байдалдыы кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг болуру чугаажок.

100 баш инек кирер чаа кажааны ферманың девискээринде доозуп, ажыглалга киирген. Кажааның иштинде төрээн инектер, чаш бызаа аңгылаар өрээлчигештер база бар. Кажаа иштин чылыдыр одаарынга суугуну база кылган. Совхозтуң садып алганы сүткүр породаның аныяк инектерин аңаа кыштадыр.

Бир демниг, күжениишкинниг ажылдап турар улуг эвес бо коллектив чылдың планын чедиишкинниг күүседиринге бүзүрелдиг.

Н. ООРЖАК.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ БЕДИК

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг күүседирде көдээ ишчилерниң мурнунда салдынып турар сорулгалар улуг. Мал болгаш чер ажылындан алыр продукцияның санын көвүдедири, ооң шынарын экижидери көдээ ажыл-агыйының специалистериниң, малчыннарның, саанчыларның, механизаторларның ыдыктыг хүлээлгези болур.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң Арыг-Бажында комсомолчу - аныяктарының сүт-бараан фермазы 1983 чылдың эрткен 8 айларында өөрүнчүг түңнелди чедип алган. Олар 460 тонна сүт бүдүрер чыл планын сентябрь 2-де 100 хуу күүсеткен.

Фермада саар 320 инек бар. Ону 16 саанчы саап турар. Ферма сентябрь эгезинде кышкы турлаанда көжүп келген. Ферма коллективи боттарының күжү-биле 100 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүсеткен. Ында бүгү ажылды чедиишкинниг удуртуп, коммунист, комсомолчу болгаш активчи бүрүзүнден ферманың эргелекчизи, дуржулгалыг коммунист Люндюп Монгушевич Дамбуу бедик негелдени салып турар.

Ында партия эге организациязының секретары Татьяна Кертик-ооловна Монгуш партия эге организациязын хөй чыл удуртуп турар хоочун саанчы. Ол ферманың саанчыларының, кадарчыларының, комсомолчуларының хүндүткелин бодунуң хууда үлегерчижээ-биле, эш-өөрүнден бедик негелделии-биле, партийжи принципиалдыы-биле чаалап алган.

Коллектив 8 айларда саар инек бүрүзүнден 1475 килограмм сүттү сагган. Тус-тус саанчылар комсомолчу Арина Моңгуш 1800 килограмм, коммунист Зоя Борбуй 1816 килограмм, дагдыныкчы хоочун саанчы Анай-Хаак Моңгуш 1700 килограмм сүттү 8 айларда инек бүрүзүнден сагган.

Сентябрьдан эгелээш чыл төнчүзүнге чедир чеже килограмм сүттү пландан ажыр саап ап болурун Люндюп Монгушевичиден айтырарымга ол мындыг харыыны берди:

— Эң-не эвээш дээн сан-биле алырга, бистиң коллектив сентябрьда 40 т, октябрьда 35 т, ноябрьда 35 т, декабрьда тургузу азыралче киргенде 40 тонна сүттү бүдүрүп боор. Бо сан эң куду чижек-биле алырга ындыг. Ынчангаш арткан айларда 150 тонна сүттү чыл планындан артыкка ап боор бис. Ол дээрге чыл планын 130—135 хуу күүседири-дир.

Ферма ам кышка эки белеткенип турар. Фермада садик ажылдай берген. Бо чорук саанчыларның таарымчалыг ажылдаарын хандырар. Коллективте 40 ажыг өөреникчи 2 сменада өөренип турар. Ону тускай автобус сөөртүп турар.

Мал чеминиң курлавыры кышка четчир, 2000 тонна эрткен чылгы силос бар. Аңаа немей 1000 тонналы салып эгелээн. 500 тонна сиген, саваң прессстерин кажаалап сараттаан. Удавас кормоцех ажылдап эгелээр. Ону ам кылып турар.

Бо коллективте коммунист бүрүзү партийжи даалгазын эки күүседип турар. Партия эге организациязының хуралдарынга коммунист бүрүзүнүң даалгазын канчаар күүседип турарын дыңнаары чаңчыл болган. База бир чугула чүүлдерниң бирээзи— бо коллективте ажыл шагы үзер, корум-чурум хажыдар чоруктуң болбайн турары.

Н. МОНГУШ.

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Чадааннаның хөмүр-даш разрезиниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседип, Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бир демниг ажылдап турарлар. Өзек чылдың сес айларында 1189 тонна даг массазы казып тывар планныг тургаш, ону 2145 тонна чедирип, планын 113,6 хуу, а продукция сайгарарының планын 115,3 хуу кылдыр күүсеткен.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырары-биле коллективте хөй-ниити организациялары чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Ук бүдүрүлге черинде социалистиг чарышты, күш-ажылды организастааны таарымчалыг. Ажылчыннар хууда ай, чыл планнарын ажыр күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерин алгаш ажылдап турар. Социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, оон түңнелдери-биле холбашкан бүдүрүлге хуралдарын эрттирип турар. Аңаа чүгле план күүселдезин кол рольду ойнаар эвес, а сагылга-чурум база кичээнгейниң төвүнде болур. Ажылчыннарның бот-харыысалгазы бедээн. Ол чорук дагжыларның ажылга долу күш-биле, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг идигни берип турар дээрзи чугаажок. Ооң түңнелинде эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, күш-ажылчы сагылга-чуруму экижээн. Ынчалза-даа ажылдан үнер-кирер чорук ам-даа бар. Алдынган планнарның күүселдезинге дагдыныкчыларының киирип турар үлүг-хуузу улуг. Бо бүдүрүлгеде үр чыл ажылдап келген, дуржулгалыг дагжылар хөй. Олар аныяктарны боттарының мергежилинге өөредип, арга-сүмезин берип турарлар. Оларга БелАЗ-540-ның башкарыкчызы В. С. Монгуш, машинист-экскаваторжу Е. Н. Фроленков, бульдозер чолаачызы А. П. Маркин хамааржыр. Ол ышкаш ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорууп турар, дагжыларга чер өрүмнээр станоктуң машинизи И. С. Качан, ЭКГ-4,6 маркалыг экскаваторнуң машинистери А. М. Дондук, К. Х. Серенот оларны адап болур.

Бистиң корр.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА АЙЫН ЧАРЛААН

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл оюнга уткуштур республиканың хоорайларының, суурларының чаагайжыдылгазы дээш кампания түлүктээн. Найысылал Кызылды улам көрүштүг, улам чараш болдурары-биле база бо чылын эвээш эвес хемчеглер алдынган. Хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазынга 1 миллион ажыг рубль шиңгээдип алдынган, 57 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, дыка хөй ыяштар болгаш чечектер тарыттынган.

Боттарының девискээрлерин база хамаарышкан черлерни чаагайжыдар, ногаанчыдар талазы-биле № 3 школаның, Тываның транспорт эргелелиниң, геология-шинчилел экспедициязының, Кадык камгалал министерствозунуң, № 1 ХПТУ-нуң коллективтери идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар.

Ындыг-даа болза, чамдык бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчулары санитарлыг арыглап аштаашкынга, чаагайжыдылгага база ногаанчыдылгага кошкак киржип турар. Ындыгларга Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы черинин, № 3 АТБ-ниң болгаш өске-даа черлерниң коллективтери хамааржыр.

Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткууру-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күскому бо чылдың **сентябрь 20-ден октябрь 20-ге** чедир чаагайжыдылга айын чарлаан. Аңаа хоорайның бүгү организацияларының, бүдүрүлгелериниң коллективтери эң идепкейлиг киржири чугула. Чоокку хүннерде боттарының девискээрлеринге арыглап аштаашкынны чорудуп, тарыттынган ыяштарны кичээнгейлиг көөрүн, а кадып калган үнүштерни туруп, орнунга чаа ыяштарны эккеп тарыырын ол ай дургузунда боттандырары чугула дээрзин хоорай Совединиң хүлээп алган шиитпиринде айыткан.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

СССР

АЛМА-АТА. Казахстанның механизаторлары рис ажаалдазынче кирген. Каңдаашкынның чайын безин бо культураның дүжүдү чаагай болган. Минута бүрүзүн халас эрттирбес, дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чок ажаап алыр сорулга-биле ажаалда-транспорт комплекстери ажылын шапкынчыткан. Рис шөлдеринден бөлүктеп болгаш комбитрейлерлиг арганы ажыглап тургаш, ристи сөөртүп, ажаалданы 2—3 хонук эрте доозарын, сөөртүлге чарыгдалдарын эвээжедирин чедип ап турар.

БАРНАУЛ. Алтайда тараан свёкла ажаалдазы эгелээн. Ында 570 ажаалда-транспорт комплекстерин болгаш дазылдар арыглаар звеноларны тургускан. Ямполчуларның үлегери-биле свёкла ажаакчылары болгаш чигир бүдүрүп турар коллективтер кады ажылдаар керээни чарган.

МАХАЧКАЛА. Дагестанның чер ажылдакчылары даглыг черлерни виноград тарыырынга ажыглап турар. Далай деңнелинден 600 метр хемчээлдиг бедик черлерде бо культураны өстүрүп эгелээн. Гектардан-на 80 центнер дүжүттү ап турар.

КАЛИНИНГРАД. «Алдын дюннар» деп чаа транспорт суднозу Калининградтың далай өртээлинден Атлантикаже балыктаары-биле үнүпкен. Совет Эвилелиниң чагыы ёзугаар ГДР-ге кылган судноңу электроннуг дериг-херекселдер-биле хандырган болгаш ол белен үрелбес.

ВЕНТПИЛИС. (Латви ССР). Вентпилистиң нефть арыглаар баазазында танкерлерге чүък чүдүрерин автоматчыткан. Чүдүрүп чоруткан нефтиниң деңзизи, хемчээлин секунда иштинде операторнуң пультузунче дамчыдыптар. Ооң түңнелинде аңаа туруушкуннар болбастаан болгаш хемчээшкиннер чиге болуп турар апарган.

КУРКИНО. (Тула область). Куликово тулчуушкунунуң музейинге ажык эжиктер хүнү болган. Улуг тулчуушкунуң 603 чылын аңаа демдеглээн. Орданы чылча шапкан даштыкы эжелекчилерге удур тулушкан Дмитрий Донскойнуң ополченцерлериниң маадырлыг чоруун ында шупту чүүлдер көргүзүп турар. Тулчуушкунуң чорууп турганын кинода көргүскен.

ГОРИС. (Армян ССР). Хидзореск суурда аныяк малды семиртир чаа комплексти ажыглалга киирген. Ону «Главармводстрой» трестиң коллективи туткан. Тудугжулар автооруктуу кылган болгаш ыраккы ажыл-агыйга спорт залын, садыг төвүн база тудуп берген. Улуг тудуг организацияларының дузазы-биле Армения суурларында бо чылын беш инек кажаалары, он ажыг социал-культура объектилери туттунган.

ДАЛЬНЕРЕЧЕНСК. (Приморье край). Чаа туттунган ногаа шыгжаар чер хоорайның чурттакчыларын чаа картофель-биле үзүктел чок хандырарынга дузалаар. Ховү шөлдерден эккелген ногааларны ынаар шыгжап эгелээн. Ол ажылды контейнерлер кылып турар. Шак мындыг ногаа шыгжамырлары крайның беш хоорайларында ажыглалга киирттинген.

КАЗАНЬ. Татарияның ажыл-агыйларында чигир свёклазының ажаалдазы эгелээн. Комбайнарның ажылын дүргедедир сорулга-биле тускай культиваторларның күжү-биле ажаалда мурнунда хөрзүнүү үлдүрертип турган. Хүн нормазын бүдүн чартык хуу ажыр күүседип турар Буин районунуң механизаторлары чарышка тиилекчи болганнар.

ДЖЕЗКАЗГАН. «Комсомолец Прибалхашья» агитсудноннуң баштайгы рейзи Адачурттуң Улуг дайынының хоочуну, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Т. Бегельдиновтуң эрттирген маадырлыг чорук кичээли-биле эгелээн. Теплоходта — агитаторлар, пропагандистер, уран чүүл коллективтери. Олар балыкчылар көжүп чоруур экипажтар ажылчыннарынга болгаш эрик чоогунуң суурларының чурттакчыларынга концерттерни көргүзүп, лекция-беседаларны кылырлар. Казахстанда шалыпчы тудугларже агитужудуушкун кылыры, комсомолчу агитпоездерни организастаары чаңчыл апарган.

НОВЫЙ РОЗДОЛ. (Львов облазы). Химиктер хоорайында областа эң-не улуг универсалдыг ном садыы ажыттынган. 400 дөрбелчин метр шөлдүг делгем залдарда ниитилел-политиктиг, уран-чечен, эртем-техниктиг, уруглар литератураларының килдистерин тургускан. Бо чергелиг ном бажыңы Червоноградтың болгаш Сокалдың шахтёрларында, Дрогобычының болгаш Стрыяның машина тудукчуларында бар. Оларның шуптузун республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң күсели-биле туткан.

ВИННИЦА. Сураглыг украин чогаалчы М. Коцюбинскийниң мемориалдыг музей-бажыңынга литературлуг суббота кежээзи болган. Ооң ажылынга уран сөстүң кескү мастерлери, критиктер, башкылар, Киевтиң, Винницаның болгаш өске-даа хоорайларның чечен чогаал каттыжышкыннарының киржикчилери киришкен. Олар чаа чогаалдарны сайгарып көрген болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр уран чүүл ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Мындыг ужуражышкыннарны үргүлчү эрттирер сорулга салдынган.

АШХАБАД. Каракумнуң хөлдеринде балык тудар ажыл эгелээн. Ленин аттыг Каракум каналының зоназында туруп турар Ашхабадтың долу системалыг балык ажыл-агыйының балыкчылары бо ажылче бир дугаарында киргеннер. Мурнакчы бригадалар гектардан 30 центнер янзы-бүрү балыктарны ажаап ап турар. Бо чылын иштики суг хөөлбектеринден үш муң дөрт чүс тонна балыкты өлүрери көрдүнген. Беш чылдың төнчүзүнде балык тударын бүдүн чартык катап көвүдедири көрдүнген.

(СЭТА).

...Даштыкыдан сөөлгү медээлер....

ГАВАНА. Куба металлургтар кескү чедиишкиннерни чедип алган. Чыл эгезинден бээр 354 миллион песо акша өртектиг металлды бүдүрген. Ол дээрге, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 20 хуу хөй болуп турар. Бо дугайын металлургия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының национал профэвилелиниң чиңгине секретары А. Вильярреаль медеглээн. Национал информация агентствозунга берген интервьюзунга каң болгаш шой эзилдириниң оонуң бир кезээ рационализаторжу саналдарның болгаш чогаадыкчыларның үре-түңнелдиг ажылының ачызында чедип алдынганын ол демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Массачусетс штаттың Питтсфилдеде бүдүрүлге чери «Дженерал электрик» электротехниктиг корпорацияның продукциязының үнезиниң кудулааны-биле холбаштыр ажылчыннарны ажылдан үндүреринге белеткенип турар. Корпорацияның удуртукчулары ноябрь эгезинде заводтуң 1200 ажылчыннарын ажылдан үндүрерин планнаан.

КИТО. Чилиниң чоны-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери, хуралдары Эквадорнуң хоорайларынга болгулаан. Чыскаалдарга киржип турар ажылчыннар, тараачыннар, албан-хаакчылар болгаш аныяктар Пиночеттиң ёзу-чурумун ап октаар, чуртка хосталганы база демократияны катап тургузар дээш демисежип турар маадырлыг чили чонну деткээнин илергейлээннер.

ЛУСАКА. Мурнуу Африка Республикадан дыңнадып турары-биле алырга, Наталь мөжузунда Врихейд хөмүр-даш шахтазынга метанның күштүг частыышкыны чоокта чаа болган. Өлген 63 кижиниң колдуу африка чурттуг ажылчыннар болган.

(СЭТА).

[illegible]
Библиотека

Национально-
крае[illegible]
отдел

СОВЕТТЕР АМЫДЫРАЛЫ: *күүселдениң контролю*

СУЛАРАДЫРГА ХОЖУДААШКЫНГА ЧЕДИРЕР

СЭКП-ның XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, күүседикчи сагылга-чурумну быжыглаар, кадрларның ээ-харысалгазын бедидер дээш улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң күүседикчи комитеди, район болгаш көдээ Советтериниң депутаттары чамдык тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң беш чыл планы ажылдап кылдынган болгаш ону боттандырарының талазы-биле хемчеглер алдынып турар. Чурттакчы чоннуң чаагай чоруун экижидеринге кол салыышкынны пландар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезин улуг рольду ойнаар. Ону чедиишкинниг боттандырар дээш көдээ ажыл-агыйда, үлетпүрде база улус ажыл-агыйының өске-даа адырында хаара туттунган кижилерниң күүседикчи сагылга-чурумун, сөглээн сөзүнге канчаар ээ болуп турарын күүскомнуң сессияларынга доктаамал чугаалажып турар бис. Ол бүгүнүң түңнелинде районнуң ажыл-ишчилери эвээш эвес чедиишкиннерлиг болган. Он бирги беш чылдың баштайгы ийи чылында болгаш бо чылдың эрткен сес айында күрүнеге эътти 126 тоннаны, дүктү 9 тоннаны пландан ажыр саткан.

Район Советиниң болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары хүн бүрү болгаш перспективатиг пландар ёзугаар ажылдап турар. Сессияларны болгаш күүском хуралдарын Конституцияда көрдүнген хуусааларда эрттирип турар.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың сентябрьда хүлээп алганы «Күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын СЭКП-ның XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын удуртулга болдургаш, район Советиниң күүсекчи комитеди көдээ Советтер күүскомнарының отчёттарын бодунуң хуралдарынга дыңнап, үстүкү органнарның доктаалдарын, шиитпирлерни канчаар күүседип турарын контрольдап келген. Чижээ, 1982 чылда үстүкү органнарның болгаш боттарының доктаал-шиитпирлерин боттандырып турарынга холбашкан 17 айтырыгны көрген. Сөөлгү ийи чыл дургузунда Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң үндүргени доктаалдардан дыка хөйү күүсеттинген, чамдыктары ам-даа онза контрольда хевээр, район Советиниң күүскомунуң үндүргени 22 шиитпир база тускай данзыда кирген.

Шиитпирлер күүселдезин контрольдаар болгаш хынаар талазы-биле штаттан дашкаар инспекцияны райкүүскомда тургускан. Ооң составында беш активчи бар, олар доктаамал комиссиялар болгаш улусчу контролёрлар-биле бир демниг ажылдап турарлар. Бо чылдың эрткен айларында безин шиитпир күүселдезин контрольдаары-биле Каргы көдээ Советин 8, Мөген-Бүрен көдээ Советин 7 катап күүскомга чугаалашкан бис. Чамдык шиитпирлерни боттандырары-биле хемчеглер ажылдап кылдынып турар болгаш күүском кежигүннеринден тургустунган харысалгалыг эштерин томуйлап турар бис. Чижээ, 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынын бедик деңнелге эрттирер дугайында район Советиниң күүскомунуң шиитпирин совхозтарның күүседип турарын контрольдаарын район Советиниң депутады Ө. Ооржакка дааскан. Ону доктаамал контрольга тургузуп келгенинден кыштаглаашкынның ниити байдалы эки эрткен.

Партия, совет органнарының доктаалдарын болгаш боттуг шиитпирин контрольга тургузарда ай, хүнүн айыткаш, күүседир ужурлуг кижилерни даңзылаваш, хонук-хуусаазын тодарадып турар бис. Күүсеттинген шиитпирлер контрольдан уштунар. Чижээ, бо чылдың эгезинде күрүнеге мал продуктуларын садар-талазы-биле планныг онаалдаларның күүселдезин контрольга тургускан. Эътти болгаш дүктү пландан ажыр сатканындан ук шиитпир контрольдан уштунган.

Доктаалдар болгаш шиитпирлер күүселдезинге хамаарыштыр кылып турар ажылывыс хөй-даа болза, чамдык четпестеривис ам-даа бар дээрзин бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр бис. Күүскомга келген чагааларны, бижиктерни бүрүткээри ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар, чамдык дилеглерни күүсеткен-күүсетпээни билдинмес. Күүскомнуң удуртукчу даргаларының демдеглелдер кылып турарында четпестер хөй. Ооң түңнелинде ындыг чуду-каралаашкыннар көдээ Советтерде база бар. Олар хүлээп алган шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылбаан, ооң уламындан боттандырбайн турар. Үстүкү органнардан келген документилерни чүгле таныжып каар, тодаргай хемчеглер албас чоруктар бар. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, документилер-биле канчаар ажылдаарын райкүүскомнуң талазындан көдээ Советтерге практиктиг дузаны чедирбейн турары болур.

Совхозтарның удуртукчуларының күүседикчи сагылга-чурумун күштелдирер дээш ажылды күүском-даа, районнуң агроүлетпүр каттыжыышкыны-даа (даргазы Э. О. Саая) кошкак чорудуп турарындан мал бажы өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле сорулгавыс чедир боттанмайн турар. Төрүүр чүс баш малга онаашты ап турар төлү чыл санында кызырлып келген, мал бажының янзы-бүрү аарыглардан өлүп, хораар чоруу ам-даа хөй. Келир кышка уткуштур белеткеп турарывыс мал чемин база аңаа бадыткал кылдыр көргүзүп болур. Сентябрьның баштайгы он хонуунда районнар аразынга тиилекчи болзувусса-даа ам-даа эвээшти белеткеп алган бис.

Районнуң адырларында удуртукчу кадрларны белеткеп турарывыста база улуг четпестер барын миннир апаар бис. Көдээ Советтериниң девискээринде турар ажыл-агыйларының, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаарынга болгаш углап башкарарынга практиктиг дузаны Советтерге чедирбейн турар бис. Ооң уламындан чамдык бүдүрүлгелерниң талазында хожудаашкыннар, ажыл-агыйжы эвес чоруктар бар. Чижээ, районнуң амыдырал хандырылга комбинады мурнуку чылдарда мурнакчы болуп келген болза, ам хожудангайларның санында кирген. Бо чылдың июль, август айларда ачы-дузаның 7 хевириниң планын күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйының күрүне планнарын күүселдезин бо четпестерниң уржуундан долузу-биле мынчаар боттанмайн турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов хүлээп алдынган шиитпирлер күүсеттинмес болза, өске ындыг шиитпирни катап хүлээп албас ужурлуг бис дээрзин чугаалаан. Ону ажылга удуртулга болдургаш район Советиниң күүскомунуң үндүрген шиитпир бүрүзүн тодаргай ажыл-херектер-биле бадыткап, ону чогуур хуусаазында бүрүн күүседир дээш хемчеглерин алыр бис. Ону боттандырарда шиитпирлер күүселдезиниң дээштиин чедип алыр, олче депутаттарны, совет активти болгаш специалистерни калбаа-биле хаара тудар бис. Райкүүскомнуң килдистериниң, эргелелдериниң, көдээ Советтериниң күүскомнарының ажылын доктаамал хынаар, үстүкү органнарның доктаалдарын болгаш күүскомнуң шиитпирин оларның күүседип турар хуралдарга үргүлчү көөр бис. Ынчан ажылды бүгү тала-биле экижидериниң аргалары тургустунар. Чүгле ажылдакчы бүрүзүнден чогаадыкчы идепкей, ээ-харысалга негеттинер апаар.

Д. ХОРЛУУ,
улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң күүскомунуң даргазы.

Күш-ажылга киржилгениң үлүү

Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлу биске хөй эргелерни берген деп, найысылалда «Манометр» заводунуң слесарлар бригадири Василий Шевченко чугаалаар.

Он бир кижи составтыг бригада Н. Злобинниң аргазы-биле ажылдап турар. Хыналда хемчээшкин приборларының шынарын экижидер сорулганы бүдүрүлгениң ажылчыннары боттарының мурнунга салган. Бо коллективте бүдүрүлге айтырыгларын башкарар ажыл эки деңнелде тургустунган.

— Удуртукчуларга ажылда бар четпестерни ажыы-биле чугаалап, оларны эдип алырының аргаларын сүмелеп турар бис. Ынчалза-даа чүгле негелде кылыры-биле кызыгаарланмайн турар бис. Бистиң коллектививис цехтиң бүгү күжү-биле, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чедип алырынче чүткүп турар. Бис удуртукчулар мурнунга үези келген айтырыгларны тургузар эргелиг бис. Удуртукчулар аңаа кичээнгейлиг болуп турар. Ажылывысты мынчаар тургускан бис — деп, бригадир уламчылады. — Кижи бүрүзү хүнде кылыр ажылын баш бурунгаар тодарадып алыр. Кижи бүрүзү аңгы-аңгы сонуургалдыг, ынчангаш ажылчыннарның чүткүлүн, күжениишкиннерин сырый холбаштырып, чогумчалыг мөөңнээр болза, продукция бүдүрер ажыл шапкынчыыр.

Бир хүн иштинде кылдынган чүүлдер ажылга киришкениниң коэффициентизи-биле хемчээттинер. Күш-ажылдың эквиваленти ээлчегде кылдынган ажылдың хемчээли-биле санаттынар. Ол санны бригада кежигүннери боттары тодараткан. Чижээ, чыгдынган 60 приборлар корпустары дээш сан бээр, бир эвес 66 апарза — оннуң бир кезиин 72-ге — оннуң ийигизин немээр. Бригада чөвүлели хүннүң-не ол саннарны үндүрүп турар. Ай түңнели-биле шалыңны санаар.

Шалың төлевириниң мындыг хевирин заводта бир-ле дугаар ажыглап турар. Ооң түңнелдери ажыктыг болган.

Бригадада маргылдаа чок. Бригадир кижи бүрүзүнүң чүү дээш, акша алырын билир.

ЧУРУКТАРДА: «Манометр» заводтуң кол инженери Юрий Мягков (ортузунда), бригадир Василий Шевченко (оң таладан үш дугаары) оларның чаа бүдүрген приборнуң ажылын коллектив-биле кады көрүп турары; Москва чоогунга селгүүстээшкин үезинде.

О. ИВАНОВ биле Б. КАВАШКИННИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЫН ЭКИЖИТСЕ

Ажылчы чоннарның ынай бээр аргыжарынга республиканың, районнарның автовокзалдарының ажылы канчаар тургустунган болдур, оларның сагыш-сеткили өөрүүр, аңаа өөрүп четтиргенин илередирлер.

Бистиң республиканың найысылалы — Кызыл хоорайда чаа автовокзалды ажыглалда кийргени пассажирлерге дыка таарымчалыг байдалды тургускан. Оортан чон бүгү черлерже чоруп, бүгү-ле булуңнардан кээп, доктаамал аргыжып турар.

Ылангыя Кызыл—Чыраа-Бажы деп маршруттуг автобусту хүннүң-не чоруур кылдыр тургусканы бистиң Чыраа-Бажының ажылчы чонунга улуг өөрүшкү болган. Ынчалза-даа бо-ла чоруп чорааш, ук автовокзалдың ажылында хүн бүрүнүң амыдыралынга дүүшпес болуп турар чамдык четпестерни солун дамчыштыр бижикседим. Вокзалдың иштиниң болгаш даштының ниити санитарлыг байдалы багай, бок, саазын бутка илдигип турар. Даштында-даа, иштинде-даа көскү агитация бижип астынмаан, чамдык ажылдакчыларның талазындан айтырыг тургускан кижилерге хамаарылгазы каржы-дошкун, вокзалга, улуг-даа, бичии-даа ээзирик кижилерни бо-ла көрүп болур. Ында буфеттиң ажылдаар хүн чуруму чок, чемниң шынары дыка багай, сүттүг-даа, кара-даа шай шуут чок. Кайнаар-даа баар автобустар билетте бижип каан шагын сагывайн турар. Чижээ, бо чылдың август 28-тиң Чыраа-Бажы баар билеттиң баш бурунгаар садып алгаш турувуста ол хүн автобус 2 шакта чоруур деп чарлады. Оон 2 шакта 4 шакта чоруур апарган деп база чарлады. Карак-ла бо, 4 шакта чарлай берзе-ле, Чыраа-Бажының автобузун даарта, август 29-та, 11 шакта чорууру-биле сонгаарлаткан. Ам канчаар, даарта чоруй-ла баар ыйнаан дээш тарай бердивис. Кайгамчыктыг чүве, даартазында 11 шакта кончуг кичээнгейлиг дыңнаарывыска, автобус 2 шакта чоруур деп дыңнатты. Харын-даа, экизи көрген, Чадаана баар автобуска чеде бээривиске, хостуг олуттар бар турган — аңаа чамдыывыс олуруптувус.

Шак мындыг харысалга чок чоруктуң уржуун пассажирлер АТБ-ниң удуртукчулары харыылаар ужурлуг.

О. КАРА-САЛ.

КАЙЫЗЫ-ДАА МУРНАКЧЫ

Малчын өг-бүлениң ээлери кайызы-даа мурнакчы, ажылга чүткүлдүг ишчилер. Кадарган малын ээн кагбас, аргалыг-ла болза, өске кижиге кадартпас. Хурал-суглаа баар дээнде, бирээзи албан артар. Бо удаада өгнүң херээжен ээзи хуралга киржип келген. Малчыннар хуралының кол айтырыы — кышка белеткел. Көдээ Совет депутады, коммунист Херелмаа Күжүгет хуралга санал берген хой, өшкү болгаш инек бригадаларының бригадирлериниң чугаазын кичээнгейлиг дыңнап, кышка белеткелге чүү кылдынганын база чүнү чедир кылырын, шыңгыы шүгдүнүп боданган.

Кыштаандан көжер бетинде, өшкү кажааларының үүрмек септелгезин кылып, иштин-даштын арыглаан. Беш тонна курагаг өдекти бөлген. Аңаа немей ам-даа өдек бөлер. 15 тонна чайгаар үнген сигенни кыштаанда сарааттап, кажаалаан. Совхозтуң тускайлап берген көк-сула тараан черин чайын суггарып, боттары ажаап чайлаан. Ооң дүжүдү чаагай үнген. Ам кидин түлүк ажаалдазын чорудуп, кыштагже сөөртүп турар. Чурттаар бажының чугайлаары, будууру арткан. Бо болгаш өске-даа чедир кылдынмаан септелгени октябрьның 15-те доозарын малчын хүлээнгенин ооң-биле ужуражып чугаалашкаш билдим.

Партия, чазактың үндүрген доктаалы-биле малчыннар доктаамал таныжып, ону деткип, хүлээп ап турар. Чоокта чаа СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң хүлээп алганы «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалы-биле олар ханы таныжканнар. Бо дугайын ол хүн болган малчыннар хуралынга база катап чугаалашкан. Аңаа эрткен чылын куду көргүзүглүг болган малчыннарны адап, боттарының харысалгазын бедидерин сагындырган. Малчын бүрүзү доктаалдың шиитпирлерин күүседип, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген.

Херелмаа Хуураковна биле Сандуу Ама-Суруңович олар 1957 чылдан бээр өшкү малдаан. Чаш малды чыл санында чүс башка онаашты 90-дан өрү ап келген. Бо чылын чүс өшкүге онаашты чүс анайны доруктурган. Бир өшкүден-не 1 килограмм 500 грамм дүктү кыргып, күрүнеге дужааган. Мындыг чедиишкиннерниң үндезини чүдел?— деп сонуургаарымга:

—Бирээде, чайгы семиртилгениң эки чорударында. Ийиде, мал чемин четчир кылдыр белеткеп, кышкы одарладыышкынны хуваалдалыг оъткарар бис. Оон ынай аарып-аржый бээрин доктаамал хайгаарап, немелде чемгерилгени рацион ёзугаар берип келдивис. Малдан эки продукцияны алыры— кызымак ажылдан хамааржыр — деп, Х. Күжүгет чугаалап орар.

Шынап-ла, малчынның чугаалап орары чөптүг. Ажылды организастыг чорудуп, харысалганы бедиткен тудум, ооң бүдүрүкчүлүү, шынары эки болур. Малчын өг-бүле часкы хонажы Кызыл-Кыр деп черге баарының бетинде безин, ийи удаа көш солуур. Оон часкы одарынга элээн болгаш Тойванныг тайгазының хөлбегер ногаан оът-сигенниг чайлаанга одарладып, август үнгүже, аңаа семиртир. Чайлагдан дедир Кызыл-Кырган, оон Оорут-Аксынга кээр. Дараазында ийи көш солааш, Үзүк-Кыры деп кыштаанга баар. Чайгы семиртилгени чылдың-на шак мынчаар организастыг, хынамчалыг эрттирип чаңчыкканнар. Ынчангаш кыжын малдың чаш төлү белен чудавас. Харын-даа семис, шыырак болгаш доругууча болур.

Малчыннарның чедиишкиннерин чылдан чылче хурал-суглаага үргүлчү демдеглеп келген. Партия, чазак оларның эки ажылы дээш үнелеп, кайызынга-даа Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин, «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» хөрек демдектерин болгаш өске-даа шаңналдарны тыпсып келген. Онаашкан ажылынга харысалгазы бедик, бүгү арга-курлавырын салып ажылдаарга, алдар болгаш хүндү чайгаар келирин өг-бүле ханы билир. Олар чедиишкинин улам быжыглап, арга-дуржулгазын мөөңнеп, ажылдап чоруур. Өг-бүледе өөрүшкү, күш-ажылда аас-кежик деп чүвениң бир көскү херечизи бо. Бай-Тайга районда «Тээли» совхозта Кызыл-Даг салбырының малчыннарынга оларның ажыл-ижи үлегер-чижек болуп келгени чугаажок.

С. ЧООДУ.

ХООЧУЛУГ ЧУНАР-БАЖЫҢ

«Кара-Хөл» совхозтуң төвүнде хөй соңгаларлыг чавыс бажың бар. Ону чунар-бажың дижир. Ону туткандан бээр 5-6 чыл эрткен. Оон бээр-ле ажылдаар, ажылдавас «чаң» тып алган. Сөөлгү үш чыл хиреде ооң ажылы сегиир туржук, улам дорайтаан. Септелге-даа кылбастаан, соңгалары ойбак, оозун саазын-биле «шилдеп» каан. Кыжын соокта ак хар кылдыр хыраалай бээр.

Чамдыкта ол ажыттына бээр. Ынчан аңаа чунган кижиге «изиг бус-биле» деп байыр чедирери берге. Электри чырыы чок черге шала чылбай суг-биле чунуп алыр, бус чок. Соңга ажыкта кандыг бус турар боор.

Кышкы үеде хеп уштур чериниң соогун канчаар, ооң сандайлары кижини хаара бээр. Ажыдыпкан хүнүнде шуут эрээ: изиг суу-даа, соок суу-даа төне бээр, одаар ыяжы-даа артпайн баар. Ону «барымдаалааш», эпти-ле 4-5 шакта хаап кааптар «чаңчыл» база бар. Изиг хүннерде ажылдавайн баар чоруктар кайы хөй.

Чунар-бажың — культурлуг амыдыралдың база бир хевири болгай. Ол чокта кымга-даа берге. Ынчангаш Даспы-Аксы суурнуң бо хоочулуг чунар-бажыңын кажан «эмнээр» ирги? Ол дугайында совхозтуң дирекциязы, партком чогуур хемчээн дарый алыр боор деп идегедивис.

К. БАЛГАН.

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР

Моон мурнунда чылдарда «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының чурттакчылары чунар-бажың дугайында айтырыгны чидии-биле шүгүмчүлеп, көдүрүп турганнар. Ол дугайында солуннарга-даа бижигилээн чүве.

Чоннуң чөптүг негелдезин «Тээли» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилел комитеди кичээнгейге ап, өөренип көргеш, Найырал суурнуң бажынга (үстүү талазынга) чаа чунар-бажыңны туттурганы өөрүнчүг.

Оон бээр чыл ажа берген. Ында ам чүгле Найырал салбырының эвес, а бүдүн Тээли суурнуң база совхоз төвүнүң-дээ чурттакчылары кээп чунуп турар. Чунар-бажың ниитизи-биле багай эвес, изиг, соок суу-даа четчир боол турар. Ында ийи кижи ажылдап турар. Оон эргелекчизиниң, кассир база аштакчызының хүлээлгезин аныяк кыс Татьяна Көнчүк-оол катай-хаара күүседип турар. Ол каттыраңнаан, ээлдек, эвилең кыстың ажылынга кызымаан, хүндүлээчел, биче сеткилдиин чунуп келген улуг, биче кижилер чугаалажып, мактап турар. А кочегар хүлээлгезин, хоочун коммунист, үлегерлиг ада болгаш механизатор Серээдир Хертекович Чимит эки күүседип турар. Ылангыя изиг буска ынактар ону кедергей-ле мактаар болдур ийин.

А ынчалза-даа эчизинге чедир кылдынмаан ажылдар мында ам-даа хөй боол турар. Чижээ, хеп уштур чери чок. Хеп сугар кабиналар чок. Аңаа-ла калбак ыяшта кадагтар хап каан. Беш, алды кижи кире бээрге-ле, хеп салыр чер чок апаар. Оон агаар кирер чери чогундан, аажок дамдылаар. Ужулган хеп шыгып каар. Ынчангаш ону бичии алгыдын, агаар кирер черден кылгаш, хеп сугар кабиналардан тургусса чогуур. А чунар чери биле бустаныр чери эки. Делгем, улуг-даа. Ол хире делгем өрээлге чаңгыс кран (суг аксыр чер) кылып кааны черле таарымча чок. Аңаа улус хөй оочурлап, үе чидирип турар. Ынчангаш ооң ам өске азыынга база бир суг аксыр крандан кылза чогуур.

Ол ышкаш чунар-бажыңның херим-кажаазы чок. Аңаа-ла ажык шөлде турар. Ынчангаш аңаа дүжүрүп каан одаар чүүл аймаан чоок кавызының улузу дажып аппарып турар. Чунар-бажың чанында чаңгыс борбак-даа ыяш тарываан эпчок. Иштики, даштыкы каасталга чок. Аңаа-ла чугайлап каан, дөрбелчин ак бажың.

Ооң-биле чергелештир демир щёткалар, хол хавы, хлорамин чергелиг чунар-бажыңга эң-не херектиг чүүлдер-биле совхоз хандырып бербейн турары четпес.

Үстүнде бижээн четпестерни чайладыр ажылды харыылаар ужурлуг черлер боттандырып чорудар болза эки.

С. САЛЧАК.

АЙТЫРЫҢАР, ХАРЫЫЛАП БЕРЭЭЛ

Солуннуң редакциязынга республиканың чурттакчы чонундан кандыг-бир билдинмес айтырыг дугайында бижээн чагаалар база келгилээр. Шак ындыг каш чагааларга профоблчөвүлелдиң юрист-консультантызы А. Х. Ажиниң харыыларын моон адаанда киирдивис.

1. 1982 чылдың октябрьдан декабрь төнчүзүнге чедир Көдээ культура бажыңынга кочегарлап тургаш, өске ажылче шилчээш үнүп турумда, меңээ санажылга төлевирин бербээн. Ол ажылга ажылдап турар үемде тускай хеп-биле-даа, сүт-биле-даа хандырбайн келген.

2. Мээң уругларымның авазы ам совхозтуң уруглар садында 27 чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап турар: эгезинде кижизидикчи башкылап, а 1975 чылдан эгелеп дүнеки няня болуп келген. Бис дөрт уруглуг бис, улуу чаа-ла школа доосkan. Бистиң-биле кады чурттап орар пенсионер кырганывыс база бар. А бажыңывыс—чаңгыс өрээл. Совхозтуң администрациязынга ол дугайында дилег кииреривиске, бээр дугайында безин аазавайн турар.

А. КАРА-МОНГУШ.
Өвүр районнуң «Кызыл Тук» совхозу.

РСФСР-нин Күш-ажыл хоойлузунуң дугайында кодекизиниң 1449-ку чүүлүнде түр болгаш сезонну ажылдыг ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыттарга ээлчеглиг шөлээ бээри көрдүнмээн болгаш ажылдан үнген таварылгаларда оларга шөлээ акшазы бээрин база айытпаан. Ынчангаш силерге Культура бажыңының администрациязы шөлээ акшазын бербээни шын-дыр.

Хоралыг байдалдарга ажылдап турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыттарга сүт болгаш өске-даа аъш-чем продуктуларын администрация, профэвилел комитединиң чөпшээрели-биле районнуң азы хоорайның санэпидстанциязының ук хоралыг бүдүрүлгелерде болгаш цехтерде ажылдап турар ажылчыннарга берип болур дугайында шиитпиринге үндезилеп бээр.

Хоралыг байдалдарда азы бедик температуралыг цехтерде болгаш бүдүрүлгелерде ажылдап турар кижилерге администрация тускай идик-хептиң өй-шаанда халаска бээр ужурлуг. Силерге тускай хеп болгаш сүт аймаан бербейн турганы профкомнуң болгаш администрацияның буруузу-дур.

Колхоз, совхозтар болгаш өске-даа бүдүрүлге, албан черлеринге бажың алыр кижилерниң оочуруң база кымга, кажан бээрин администрация-биле профком кады шиитпирлээр.

Бажыңны бээр мурнунда оочурга турган кижиниң өг-бүлезиниң составын, ажылга кайы-хире ак сеткилдиг ажылдап турарын база ук организацияга чүү хире үеде ажылдаанындан база хамааржыр.

Бажың бээр дугайында айтырыгны совхозтуң дирекция черинге болгаш профэвилел комитединге тургузар, а кажан бо органнар чылдагаан чокка ойталаанда — районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профкомитединге киирип болур.

1981 чылдың августа Мөрен көдээ Советиниң клувунга киномеханиктеп ажылдап эгелээн мен. 1982 чылдың июльда саргарып аараан, 2 ай 21 хонук иштинде район эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар салбырынга эмнеттим. Эмнелгеден үнүп келгеш ажылдаар дээримге, мени ажылдан үндүрүпкен болган. Ол шын бе?

В. СЮКТЕРМАА.
Эрзин район.

Бис ийи уруглуг аныяк өг-бүле бис. Ам ажылдап турар черимге чоокта чаа ажылдап эгелээн мен. Аныяк өг-бүлелерге берип эгелээн хуу чок чээлини бистиң өг-бүлевис кылдыртып ап болур ирги бе?

С. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Күш-ажыл хоойлузунуң ниити чурумун ёзугаар түр аарааш, ажыл кылыр аргазын чидирген таварылгада ажылчын азы албан-хаакчыт кижиниң ажылдаар чери болгаш албан-дужаалы 4 ай иштинде кадагалаттынып артар.

Ажылчын азы албан-хаакчыт кижи ниити аарыгдан 4 ай ажыр чаңгыс-даа хүн үзүктел чок улаштыр аарааш, ажылче үнүп шыдавазанда, администрация 4 айдан ажыр аарып турар кижини өске ажылдакчы-биле солууру эргежок чугула апарган деп түңнелге келгенде, чүгле ынчан үр аараан кижини профкомунуң чөпшээрели-биле ажылдан РСФСР-ниң Күш-ажыл хоойлузунуң дугайында кодекизиниң 33-кү чүүлүнүң 5-ки пунктузунга үндезилеп, ажылдан үндүрүп болур.

Үр аараан кижиниң орнунга өске кижи хүлээп алыры чугула эвес турда-ла, чүгле 4 ай ажыр улаштыр аараан фактыга үндезилеп, ыяап-ла ажылдан ону үндүрери администрацияның хүлээлгези эвес деп Күш-ажыл хоойлузунда онзалап демдеглээн.

Силерни ийи ай ажыг ниити аарыгдан аарааш, түр ажыл кылып шыдавайн барган дээш, Мөрен көдээ Соведи ажылдан үндүргени шын эвес-тир. Силерни эрги ажылыңарга катап тургузар, ажылдан шын эвес үндүргени-биле холбаштыр аргажоктан ажылдаваан айларыңарның ортумак шалыңын төлеп бээр дугайында район судунга тургузуп болур турган-дыр силер. Ынчалза-даа ажылдан үндүрген дугайында дужаалды алган хүнден эгелеп бир ай хуусаа иштинде район судунче негелде кылыр хуусааны эрттиргенниер-биле холбаштыр амгы үеде ындыг негелдени суд органнарынга тургузар арганар чидирген-дир силер.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың январь 22-де хүлээп алганы «Уруглар-лыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын көвүдедир дугайында» доктаалы бүдүрүлгеде, албан черлеринде, организацияларда, совхозтарда болгаш колхозтарда ажылдап турар аныяк өг-бүлелерге оларның хууда ажыл-агыйын болгаш чуртталга байдалын экижидери-биле хуу чок чээлини бээрин чөпшээрээн. Хуу чок чээлини аныяк өг-бүлелерге үстүнде айыткан болгаш өске-даа черлер олче чарыгдаары-биле үндүрген тускай фондулардан бээрин доктаалда айыткан.

Хуу чок чээлини ук бүдүрүлгеде, албан черинде, совхозта азы колхозта 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдап турар, эки бүдүрүлге характеристикалыг, бир болгаш оон хөй уругларлыг, өгнүң эр азы херээжен ээзи кайы бирээзи 30 хар чедир назылыг болза, ынчан администрация-биле профком чээлини бээр дугайында шиитпирни үндүрер. Хуу чок чээлини аныяк өг-бүлениң хууда ажыл-агыйын сайзырадырынга, бажың тудуп алырынга (улгаттырарынга) азы чуртталга-тудуг кооперативинге кирерде бээр дадывыр төлээринге бээр. Хуу чок чээлини 1500 рубль чедир хемчээлге берип болур. Чээлини чүү хире хемчээлге бээрин тургузарда аныяк өг-бүлениң каш кижиден тургустунганын база ажылдап ап турар орулгазын кичээнгейге алыр. Хуу чок чээли алган кижи ажылдап турар организациязынга чээлини айыткан хуусаада эгидер дугайында хүлээлгени алыр. Чээлини алган айның дараазында айдан эгелеп, өг-бүлениң алган чээлизиниң бир чылда төлээр ужурлуг чээли акшазының 12/1 кезээн ай бүрүзүнде тыртып эгелээр.

КАМНААР ХЕРЕК

Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары комбайннарның септелгезин ам-даа дооспаан. Ооң артык кезектерин өй-шаанда тып албаан. Ооң уламындан тараа ажаалдазы саадаар магат чок.

Республиканың кайы-даа совхозтарында тарааның дүжүдү багай эвес. Тарааны тарып, өстүрүп алыры ындыг-ла белен эвес. Ол дээрге бистиң механизаторларывыстың хүндүлүг күш-ажылы-дыр. Ынчангаш бар тарааны чаңгыс-даа мажак кагбайн ажаап алыр херек.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларынга чаагай үнген тарааның ортузу-биле машиналыг саза бастырып эрте бергенин кижи көргеш, хараадаар боор-дур. Ол кымга-даа хомуданчыг. Хлеб дээрге кижи бүрүзүнүң бир-ле дугаар херегээр чеми. Ынчангаш хлебти үнелеп, ону кая-даа өйлеп алыр херек.

Чамдык ийи-чаңгыс кижилер ону үнелеп билбес, хаван, дагаазын, ыттарын чемгерип турары чажыт эвес. Ол ышкаш столоваяларга чемнеңир дээш келген кижилерни көөрге, хлебти боттарының чиир хемчээлин билбес, хамаан чок хөйнү ап алыр. Ол хлеб дөмей-ле төктүнери чайлаш чок. Ону камнаар, кадагалаар херек.

Хлеб, тараа барда, кижи омак-хөглүг, хырны тодуг, холу туттунгур, ажылдаксаазы кээр.

С. УДУМБАРА.

Болуушкуннуң бүдүүзүнде

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң дөртен чылынга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-эвилел көрүлдезиниң эгелээринге чедир бир ай четпес үе арткан. Ол көрүлде 1983 чылдың октябрьдан 1985 чылдың майга чедир болуп эртер.

— Улусчу талантыларның фестивалы — совет кижилерниң соруунуң көдүрлүүшкүнү дээш партияның сагыш салыышкынының чаа илерээшкини-дир — деп, көрүлдениң оргкомитединиң даргазы, ВЦСПС-тиң секретары Л. Землянникова СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Ооң сорулгалары харысалгалыг болгаш чугула. Оларның эң колу — көрүлдени бедик идей болгаш уран чүүлчү деңнелге, улусчу чогаадылганы улам ыңай хөгжүлдези, ССРЭ-ниң улустарының культуразының ханы харылзаазы, удурдедир байыжылдылгазы дээш чүткүлдүң адаа-биле эрттирери болур. Ажылчы чоннарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соонда болгулаан Пленумнарының айытканы социал-экономиктиг сорулгаларны күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга бот-тывынгыр уран чүүлдүң улуг аргаларын бистер калбаа-биле ажыглаар ужурлуг бис.

Көрүлдениң программазы калбак болгаш янзы-бүрү. Ол программада бот-тывынгыр коллективтерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының ажылчы чоннар мурнунга отчеттары болгаш музыка-хөгжүмнүң чаңчыл болган чыл бүрүдеги байырлалдары, күш-ажылдың болгаш культураның эстафеталары, уран чүүлдүң бүгү жанрларының талазы-биле конкурстар кирип турар. Ада-чурттуң улуг дайынының дугайында ырларның, тайбың дээш демиселге тураскааткан чогаалдарның фестивальдары, бот-тывынгыр композиторларның болгаш шүлүкчүлерниң тиилелгениң 40 чылынга бараан болдурган эң эки ыр дээш конкурузу болуп эртер. 1985 чылдың апрель-май айларда районнар төптеринге болгаш хоорайларга көрүлдениң түңнелдерин үндүрер. Эң эки коллективтер болгаш күүседикчилер областарга болгаш крайларга, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга тиилелгениң 40 чылының байырлалынга киржирлер.

Бот-тывынгыр кижилерниң чурук болгаш уран кылыгларының, фото болгаш кино чуруктары тырттырарынга хандыкшып чорууларның ажылдарының Бүгү-эвилел делгелгези 1985 чылдың бирги чартында эрттирери шиитпирлеттинген. Уругларның уран чогаадылгаларынче улуг кичээнгей салдынып турар. «Кезээде тайбың турзун!» деп кыйгырыгның адаа-биле эртер чурулга конкурузунга киржиринче бичиилерни чалаар. Номнуң, театрның болгаш хөгжүмнүң бүгү-эвилел неделялары организастаттынылаар, пионер болгаш комсомол ырларының көрүлделери эрткилээр.

Көрүлде юруп турда, чогаадыкчы интеллигенцияның бот-тывынгыр уран чүүл-биле чаңчыл болган харылзаазы улам күштелир, көдээге, Совет Армияның дайынчыларының ортузунга, бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудугларынга культураның шеф ажылдары улам күштелир, уран чүүл хөгжүлдези совет амыдыралдың чарылбас кезээ болу берген — деп, Л. Землянникова онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга (1983 ч.) совет кижилерниң соруктуг амыдыралын байыдарының айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган. Бот-тывынгыр чогаадылганы хөгжүдериниң дугайында массаны культураның үнелиг чүүлдери-биле таныштырарының дугайында доктаамал сагыш салырының чугулазы онзалап демдеглеттинген.

Бот-тывынгыр уран чүүлге киржирге, кижиниң чүгле чогаадыкчы судалы экижир эвес, харын база ооң бүгү күжүн мобилизастаарынга, күжениишкинниг ажылдаарынга, эки өөрениринге дузалыг болур дээрзин практика көргүзүп турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң талалакчыларының хөй кезии күш-ажылчы чедиишкиннери дээш шаңналдарлыг, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчылары. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдектиң эдилекчилери болуп турары магалыг. «Тудуп тургузарынга болгаш чурттаарынга ыры биске дузалап турар» деп сөстерниң оон артык бадыткалы турар бе? Бүдүрүлге ажылдакчыларының культураның алдарлыг ажылдакчызы деп ат эдилеп чоруурунга бөгүн кым-даа элдепсинмес. Күш-ажылдың мурнакчылары материалдыг кежиктерни тургуспушаан, соруктуг амыдыралдың үнелиг чүүлдерин база чогаадып тургузуп турарлар.

Бо бүгү болза чоннуң кайгамчык талантылыг чоруун херечилеп турар, ол талантыларны илередип үндүреринге фестивальдар, конкурстар, көрүлделер дузалап турар. Бисте оларны организастаарының болгаш эрттирериниң эки чаңчылдары бар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң 15 миллион талалакчыларын чыылдырган бирги Бүгү-эвилел фестивалын сактырга-ла четчир. Ам 29 миллион кижи бо көрүлдеге киржирлер. Бот-тывынгыр чогаадылганың хөгжүлдезиниң амгы үе-чадада ончаланып турар демдээ болза, ооң уран чечениниң улам четчип быжып турары болур. Улусчу коллективтерниң үлегерлиг сценаларга болганчок-ла ойнай бээри, а бот-тывынгыр шиилерге деңэргелиг ойнакчылар кылдыр ёзулуг артистерниң киржип турары таварылга эвес. Улусчу коллективтер боттарының кайгамчык уран талантызын хынавышаан, ёзулуг сцена артистери чок черлерде чон ортузунга уран чүүлдү нептеретпишаан, чурттуң театр картазының ак черлерин долдурарынга дузалап турарлар. Ам бистиң чуртувуста үш муң ажыг улусчу театрлар бар.

Бистиң чедиишкиннерлиг болуп турарывыс маргылдаа чок, ындыг-даа болза четпестерни чок деп болбас бис. Чижээлээрге, бот-тывынгыр уран чүүлдүң чамдык организакчылары ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүлү—ол болза ёзулуг-ла бот-тывынгыр уран чүүл, хандыкшыл уран чүүлү дээрзин уттупкаш, узун хуусаалыг гастроль аян-чоруктары кылырынче хандыгып, бот-тывынгыр коллективтерни профессионал коллективтерниң режиминче шилчидип турарлар. Чамдык черлерде репетицияларны ажыл шагында кылырындан, улуг өртектиг костюмнер, шимелдериглер чагыдарындан чалданмайн турар чоруктар бар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң кужу чүдел дээрге, кижилер боттарының амыдыралында кол чүвени— күш-ажылды, өөредилгени утпайн тура, уран чүүлге киржилгениң аргазы-биле бодунуң болгаш эштериниң сеткил-соруун байыдып турарында.

Улустуң уран чогаадылгазының хөгжүлдезиниң дугайында сагыш салыышкын болза, кижиниң бүгү тала-биле сайзыралының дугайында сагыш салыышкын болуп турар. Партияның программыг сорулгазын боттандырарының бир аргазы—чаа кижиниң кижизидери болур дээрзин Л. Землянникова чугаалаан. Ам болур көрүлде болза, улусчу талантыларның улам чечектелиринге дузалаар, бистерге чаа-чаа күүседикчилерни болгаш коллективтерни тодарадып бээр, а кол-ла чүве—бистиң амыдыралывысты байлак, солун, чайынналчак болдурар дээрзинге дадагалзаа турбас.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БУДАПЕШТ. Венгрияның күрүнениң «Элги» геофизиктиг институду делегей кады ажылдажылгазынга идегелдиг эвилелчи болган. Ол институт совет янзы-бүрү албан черлери-биле чогаадыкчы харылзааларны калбартып турар.

Далайларга үени шын санаарының геофизиктиг системазын тургусканы бистиң кады ажылдажылгавыстың чаагай түңнелдериниң бирээзи болган деп, «Элги» институттуң директору Пал Моллер чугаалаан. Ол системаны далайлар болгаш океаннар дүвүнде казар байлактарны шинчилеп тывар судноларга калбаа-биле ажыглап турар. Ол системаны чогаадып төлевилээринге Совет Эвилелиниң «Южморгеология» эртем-шинчилел бүдүрүлге каттыжыышкыны, «Элги» институттуң болгаш «Видеотон» заводтуң специалистери киришкен. Оларның дем-биле тургусканы аппаратура ажылдарның ажыктыын бедидер арганы берип турар. Алдынган информацияларны судноолар чоруп турган үеде сайгарып көөр арга бар апарган. Ындыг эртем-шинчилел информацияларын моон мурнунда сайгарарынга, түңнээринге бүдүн чартык чыл чарыгдаттынып турган. Ынчаарга чаа системаның ачызында ындыг информацияларны алдынган ол-ла хүнүнде сайгарып турар апарган.

Совет Эвилелиниң «Нефтегеофизика» эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының Барыын Сибирьде салбырының специалистери-биле кады «Элги» институттуң коллективи база бир чаа шинчилел системазын чогаадып турар. Ол системаны ССРЭ-ниң соңгу чүгүнде бойдус байлактарын шинчилээринге ажыглаар.

СОФИЯ. Болгарияның Полски-Трымбеш хоорайында машина тудуунуң Май 1 аттыг заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгениң дугайында рапорттаан. Акыдунма социалистиг чурттарга чагыглар чорудуп бээриниң чыл планын коллектив хуусаа бетинде күүсеткен. Боду чорууp болгаш мал чемнерин болбаазырадып кылыр база малга үлеп бээр машиналарны Совет Эвилелинге, чемишчидилге болбаазырадып кылыр техниканы — Кубага чорудуп берген. Чехословакияның чагыгларын ол завод база чедиишкинниг күүсеткен.

Заводтуң конструкторлары Совет Эвилелиниң тускай эртемниглери-биле кады ажылдажылганы улам калбарткан. Оларның дем каттыштырган күжениишкиннериниң түңнелинде үнүш камгалалының чүүлдерин хөрзүнге болгаш үнүшке тарадып чаштырар чаа машинаны чогааткаш бүдүрген. Ол машинаның баштайгы бөлүүн шенеп көөрү-биле Молдав ССР-ниң найысылалы Кишинев хоорайже чоруткан. Машинаның техниктиг шынарын хынап көрген сөөлүнде Болгарияның Полски-Трымбеш хоорайында завод массалыы-биле бүдүрүп эгелээр.

ПРАГА. Жиар-Над-Гроном хоорайда Словак национал тура халыышкын аттыг алюминий заводунуң коллективи бодунуң бүдүрүлгезиниң 30 чылын демдеглээн. 1953 чылда Чехословакияга баштайгы алюминийни анаа эзилдирип, бүдүрген. Амгы үеде Чехословакия чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр алюминийни эң-не хөйнү бүдүрер талазы-биле делегейниң он чурттарының бирээзи болуп турар.

Заводту тударынга Совет Эвилели болгаш Венгрия идепкейлиг киришкен. Заводту ажыглалга кииргени Чехословакияның экономиказын шапкын хөгжүдеринге улуг рольдуг болган. Чехословакия алюминийни даштыкы чурттардан садып алырын 50 чылдарның ортан үезинде соксаткан чорук чурттуң саң-хөө байдалынга таарымчалыг салдарны чедирген.

Алюминийни болгаш оортан кылган продукцияны Чехословакия даштыкы чурттарга арбыны-биле садып турар.

ЕВРОПАГА БОЛГАШ БҮГҮ-НИИТИГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчизи күрүнелерниң Мадридке ужуражыышкынының сентябрь 7-де чедиишкинниг доозулганындан бээр үе эрткен тудум-на, амгы эң чугула сорулганы — Европага болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңының быжыглаарының сорулгазын шиитпирлээринге ооң улуг ролю улам-на тодаргай кылдыр көстүп кээп турар.

1980 чылдың ноябрь 11-де Мадридке ужуражыышкын эгелээнде-ле социалистиг чурттар амыдыралдың негеп келгени тайбыңга ынакшылдыг саналдарны хөй талалар-биле идип үндүргенин билдингир. Оларның аразында нийти-европа чөвүлел хуралының киржикчизи бүгү күрүнелерниң ядролуг болгаш анаа-даа боо-чепсекти бот-боттарынга удур баштай ажыглавазының дугайында керээни чарарының дугайында Европага шериг-политиктиг бөлүктерниң киржикчилериниң санын улгаттырбазының дугайында, Европа диппе шериглерниң санын чаңгыс деңнелге тударының дугайында, Европаның ядролуг чепсээ чок күрүнелериниң айыыл чок болур чоруунуң магадылалын быжыглаарының дугайында, бот-боттарынга идегежириниң хемчеглерин улам калбартырының дугайында болгаш өске-даа хөй-хөй саналдарны кылгылаан.

Каттышкан Штаттар болгаш ооң чамдык эвилелчилери барык үш чылдың иштинде Европаның айыыл чок чоруунуң тодаргай айтырыгларын шиитпирлээринден ойталаар болгаш ол ужуражыышкынны чугаалажыышкыннарның эвес, харын месилдежиишкиннерниң чыыжы болдурар дээш дыка оралдажып келген. Олар «совет шериг кыжаныышкыны» дээр хоозун чулчуруушкунну болгаш кижиниң эргелериниң дугайында айтырыгга маргыжыышкыннарны ажыглап алгаш, чугула айтырыгларны ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көөрүнүң орнунга Мадрид чыыжын социалистиг чурттарны албадаарының болгаш оларның иштики херектеринге холгаарлаарының чепсээ болдурарын оралдажып турганнар.

Мадрид ужуражыышкынның чедиишкинниг доозарын чедип алырынга, тодаргайлаарга, ооң бүгү-ле чугула түңнелдерин айыткан түңнел документизин хүлээп алырынга чедир эвээш эвес ажылдарны кылыр ужурга таварышканы билдингир. Ол дээрге, бирги ээлчегде Европага бот-боттарынга бүзүрежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының база боо-чепсекти дүжүрер хемчеглер талазы-биле конференцияны эрттирер дугайында шиитпир-дир. Ол конференция Европа диппе болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының херээнге чугула фактор болур ужурлуг. Ол дээрге нийти-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпиринге ат салганының он чыл оюн 1985 чылда чогуур-биле демдеглээр, чөвүлел хуралдың киржикчизи күрүнелерниң чаа ужуражыышкынын 1986 чылда Венага эрттирер болгаш аңгы-аңгы деңнелдер-биле өске-даа хуралдарны болгаш чыыштарны кылыр дугайында шиитпирлер-дир.

Кысказы-биле чугаалаарга, барыын-герман «Шпигель» журналдың үндүрүкчүзү Р. Аугштайнның демдеглээни ышкаш, «чавырлыышкын дээрге, чамдык кандыг-ла бир кижилерниң эрге-ажыктары дээш ойталаар чүүл эвес боор турарын» Мадрид ужуражыышкынының түңнелдери бадыткаан. Штабтар начальниктериниң каттышкан комитединиң даргазы боор турар америк генерал Джоунстуң чавырлыышкын талазы-биле АКШ-биле оларның эвилелчилериниң аразында чөрүлдээлерниң барының дугайын чоокта чаа хараадап турганы таварылга эвес болган. Европейжилер «чавырлыышкындан дыка хөй чүүлдерни — Совет бөлүгленишкин-биле калбарган садыглажыышкынны, боттарының дивинге дайынның айыылының кошкааганын, Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга улам калбарган социал харылзааларны алганнар» — деп, ол миниип чугаалаан.

«Санкциялар» деп адаар ындыг чүүлдерниң дузазы-биле Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларын кызырарын өске киржикчилерге америк делегацияның албадаар дээн оралдажыышкыны болдунмайн барган. Канаданың «Торонто стар» солуну ол дугайын мынчаар бижээн: «Совет экономиканы дискек кырынга сөгүртүр дээш садыг кызыгаарлаашкынның кылыры — ёзулуг үй-мелегей чорук-тур. Совет Эвилели бодунуң аъш-чемге, үлетпүр продукциязынга болгаш технологияга-даа хереглелин бодула кандыг-даа барыын чүк чурттан дора эвес, харын-даа дээре хандыртынып турар...».

Ооң ужурундан Мадрид ужуражыышкынының түңнел документизинде садыглажыышкынга бүгү-ле шаптыктаашкыннарны кызырар азы чоорту узуткаарынче, экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартыр чүткүлдү ооң киржикчилериниң илеретkenинге бүгү делегейде, ылаңгыя Барыын Европада чүүлдүгзүнүп, байыр чедирип турар.

Ол ышкаш культура болгаш өөредилге талазы-биле солчуушкуннар, информация-медээлер солужуп нептередириниң, кижилер, албан болгаш организациялар аразынга харылзаалар, гуманитарлыг айтырыгларны шиитпирлээр дугайында айыттынган хемчеглерни Хельсинкиниң түңнел шиитпириниң айыткан принциптеринге үндезилеп илереткен.

Чавырлыышкын политиказының ажыглаттынып болур курлавырлары ам-даа хөй деп чүвени Мадридке дугуруштунган базымнар болгаш дугуржулгалар көргүскен. Олар ядролуг айыыл-халаптың кыжаныышкынның узуткаарының талазы-биле хөй аргаларны берип турар. НАТО кежигүнү элээн хөй европейжи чурттарга чаа америк ядролуг ракеталарны бо чылдың декабрь айда тургузар планны боттандырбас дээш демисежириниң бирги чергениң, соңгаарладып болбас сорулгазы Европаның улустарының мурнунда тургустунган.

Ону барымдаалааш, Совет Эвилели Европага ортумак ыракшылдың кандыг-даа чаа ядролуг системаларын тургузарындан ойталаар болгаш бар ындыг системаларны үш катап кызырар дугайында чаа тодаргай программаны саналдааны билдингир.

Ол эң чугула сорулгаларны шиитпирлээринге чугаалажыышкыннар үезинде тыптыр чөрүлдээлерни ажып эртери кажангызындан-даа артык чугула боор турар. Бо талазы-биле Мадридке ужуражыышкынның дуржулгазы улуг ажыктыг боор турар. Ол ужуражыышкынның түңнел документизинде ооң киржикчилериниң аңгы-аңгы туруштары илереттинген болгай. Ооң чамдык негелделери чугула апарганындан чөпшээрежикчи байдалдыг боор турар.

Совет Эвилели канчаарыл дээрге, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, чавырлыышкынның оруунче катап кирер, тайбыңны быжыглаар дээш болдунар-ла бүгү чүүлдү кылыр. «Бистер делегей харылзааларының үндезинин-биле экижииринче, бо талазы-биле бүгү-ле чаагай эгелээшкиннерни быжыглап, хөгжүдеринче чүткүп турар бис» — деп, Ю. В. Андропов чугаалаан.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Кичээнгейниң төвүнде

ЧУГУЛА, ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ САНАЛ

«...Совет Эвилелиниң идип үндүргени, Женевада дугуржулгаларны түңнелдиг болдурарынче орукту ажыдып турар, ортумак ыракшылдыг чаа ракеталарын Барыын Европага тургуспас база Европа диппе ам бар ындыг ракеталарны дыка кызырар болгаш узуткаар дугайында сөөлгү инициативазын бис чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар бис».

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң бот-бодунга тааржыр, ооң иштинде Европа диппе чаа ракеталарны тургузарындан Ак бажыңның ойталааны таварылгада, Совет Эвилели бодунуң ортумак ыракшылдыг ракеталарын чүгле Англия, Францияның ракеталарының санынга чедир кызырарынга чөпшээрежип турар эвес, харын кызырып турар ракеталарын чок кылырынга чөпшээрежип турар дугайында «Правда» солунга медеглелин Москвага болган үлетпүрнүң энергетика адырларынга боо-чепсектиң кызырыышкынының социал-экономиктиг айтырыгларының талазы-биле Бүгү-делегей профэвилел конференциязынга киришкен 57 чурттарның хөмүр-дашчыларының, нефтичилериниң болгаш энергетиктерниң 72 национал, 10 делегей профэвилел организацияларының төлээлериниң деткиишкини ындыг болган.

«Бис Москвага келгенивистен эгелээш, чер болганга-ла тайбыңче кыйгырыгларны көрүп, дыңнап турдувус. Массалыг митингилерге бис совет шахтёрлар-биле ужурашкылаан бис, олар шупту тайбыңны негеп турганнар. Ам база совет удуртукчу чаа саналды кылган-дыр. Совет Эвилели боо-чепсектиң эндере бүдүрүүшкүнүн өскээр тараткаңы дээш харысалга хүлээвес дээрзиниң маргыш чок бадыткалының хөй санныг чижектериниң база бирээзи кылдыр ону санап турар мен. Америк эртемденнерни ам харын космиктиг дайынга херек массалыг узуткаашкынның улам араатанзыг чепсээн тургузар дугайында кыйгырып турар Рональд Рейганның туружу-биле деңнээрге ол дыка-ла ылгалдыг-дыр» — деп, Великобританияның дагжыларының Национал профэвилелдериниң Кентиде салбырының секретары Джек Коллинз бистиң парлалга агентилеливистиң корреспондентизинге чугаалаан.

«Кувейттиң ажылчы чону Персид мугулдурда «совет айыыл» диргелип турар дээр дугайында оларга албадап турар бодалдарга кажан-даа шынзыкпайн турар. Бо девискээрниң чурттары кымның-даа дузазын хереглевейн турар, боттарының хамаарышпас чоруунуң дугайында олар боттары сагыш салырлар.

Боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң хөй-хөй саналдары биске билдингир. Чоокта совет удуртукчу Ю. В. Андроповтуң чаа саналдарының дугайын бис улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле дыңнаан бис. АКШ-биле бот-бодунга тааржыр дугуржулганы чедип алган таварылгада, бодунуң ортаакы ыракшылдыг ракеталарын кызырар, ол ракеталарны чок кылырынга ССРЭ-ниң белен болуп турары ССРЭ-ниң Азия талазынче ол ракеталарының чаңгызын-даа көжүрбес дээрзин бадыткап турар. Бо саналды боттандырары делегейге тайбыңны болгаш быжыг чорукту хандырар херекке чугула базым болуп, хосталган чурттарның улустарының хамаарышпас болгаш бот-тускайлаң чоруун быжыглаарынга ажыктыг болур ийик» — деп, Кувейттиң нефтичилериниң болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел каттыжыышкынының күүскомунуң кежигүнү Абдалла Аль-Бакр медеглээн.

«Мээң сеткил-сагыжым Совет Эвилелиниң талазында, дайын айыылын чайладыр талазы-биле силерниң чуртуңарның күжениишкинин бедии-биле үнелеп турар мен. Президент Андроповтуң чаа саналы, мээң ханы бүзүрелим-биле алырга, шын угланыышкынче кончуг чогуур үезинде базым болур. Ынчалза-даа Совет Эвилелиниң боо-чепсекти, ылаңгыя ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин доктаадыр талазы-биле бүгү оралдажыышкыннары Каттышкан Штаттарның доктаамал чөрүлдээшкиниң турушунга таваржып турар.

Бо удаада Ак бажыңның хамаарылгазы кандыг болур ирги?» — деп, АКШ-тың хөмүрдашчыларының Каттышкан профэвилелдериниң бир салбырының секретары Уильям Стюарт чугаалаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. Германия Демократтыг Республиканың Каттышкан Нацияlar организациязында ажыл-чорудулгазы тайбыңны камгалаарынче, тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның принциптерин ёзугаар аңгы-аңгы ниитилел системалыг күрүнелер-биле кады ажылдажылганы калбартырынче угланып турарын ГДР-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Петер Флорин чугаалаан. ГДР-ниң КНО-га киргенинден бээр 10 чылынга холбаштыр Берлинге болган парлалга конференциязынга ол республиканың төлээлекчилериниң КНО-нуң 35 органнарының ажылында киржип турарын дыңнаткан.

БОНН. Бундестагның үш — даштыкы херектерниң, камгалал болгаш эрге-шөлээ айтырыгларының талазы-биле миссияларының каттышкан хуралын чыылдырарын Барыын-герман «Ногааннар» партиязы негээн. Ол хуралга ГФР-ге «Першинг-2» болгаш чалгыннг ракеталарның тургузарын белеткеп турары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр ужурлуг. Ядролуг чепсекти ажыглаары делегей эргелеринге удур эвес дээрзиниң дугайында юстиция министри Г. Энгельхардтың медеглээнин «ногааннарның» парламент бөлүүнүң төлээлекчизи О. Шили шыңгыы шүгүмчүлээн.

БЕЙРУТ. Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат Чоокку Чөөн чүктүң кризизин болгаш палестина айтырыгны шиитпирлээринге Совет Эвилелиниң туружун бедии-биле үнелеп чугаалаан. ССРЭ Чоокку Чөөн чүк айтырыгын шыныг ёзу-биле шиитпирлээри дээш чайгылыш чокка туржуп, палестина революцияга болгаш бистиң бүгү улузувуска доктаамал дээштиг деткимчени кылып турар деп, палестин удуртукчу чугаалаан.

САН-ХОСЕ. Сальвадорнуң патриотчу күштери Маганьяның ёзу-чурумунуң аг-шериглерин согуушкунга таварыштырып, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга чидириглерни болдуруп, чедиишкинниг шаап халдаашкыннарны кылып турар. Тура халышканнарның отрядтары чурттуң кол оруу Панамерикан оруунче үнгеш, олап ёзу-чурумнуң аг-шериин чорударынга шаптыктап турар. Партизаннарның бир өске бөлүү Сан-Мигель болгаш Санта-Роса хоорайларны холбаштырган чугула стратегтиг орукту үзе кирип, ээлеп алган.

ДЕЛИ. Индия биле Маврикий боо-чепсекти эндере бүдүрериниге удур, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демисежип турар. Индияның премьер-министри Индира Ганди биле Маврикияның премьер-министриниң оралакчызы Гаэтан Довальдың анаа болган чугаалажыышкыннарынга ону демдеглээн.

(СЭТА).

ПАЛЕСТИННЕРНИҢ АМЫДЫРАЛЫНДА ЧАА БОЛУУШКУН

Палестинаны хостаарының организациязының (ПХО) Москвада төлээ чериниң баштыңы Рами аш-Шаер ПМА-ның корреспондентизи В. Шевченко-биле беседазынга медеглээни болза:

— Палестина айтырыының талазы-биле Женевага доозулган делегей конференциязы ам каш он чылдарда бодунуң национал эргези дээш демисежип келген палестин улустуң амыдыралынга чаа болуушкун болган. Барык 140 чурттарның төлээлери киришкен ол хире улуг делегей чыыжын чыылдырганы палестин айтырыгның чидиглениишкинин оожургадып, делегей айтырыгларының база бир чугула айтырыы болу берген бо айтырыгны хүн айтырыындан уштуп кааптар дээн бүгү оралдажыышкын буурап дүшкенин херечилеп турар. Вашингтон болгаш Тель-Авив конференцияга киржиринден ойталааш, база катап боттарын делегейниң хөй-ниитизинге удур тургусканнар.

Бо чыышка хүлээп алдынган резолюция болгаш документилер палестина айтырыгны чөптүг шиитпирлээриниң херээнге ажыктыг болуп, араб девискээрлерни сионистерниң ээлеп алганынга удур демиселге таарымчалыг салдарны чедирер. Конференцияның ажылынга ПХО-нуң долу эргелиг киришкени бо организацияны палестина улустуң хоойлу ёзугаар кара чаңгыс төлээзи кылдыр хүлээп көргенин база катап херечилеп турар.

АКШ-тың чөпшээрели болгаш чүүлдүгзүнүп көргенин ёзугаар кылган Ливанга удур израиль агрессияның үезинде Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш ПХО-нуң удуртулгазын чок кылып узуткаарының араатанзыг планын ажылдап кылган турганы билдингир. Ынчалза-даа ук план боттанмаан. Дижиге чедир чепсегленип алган израиль агрессорларга удур палестина дайынчыларының туруштуу болгаш маадырлыг чоруу оларны бүгү делегейге хүндүткелдиг-биле көөрүнге чедирген. Империализмниң база сионизмниң кара сагыштары турза-даа, делегей аренагазынга ПХО-нуң ат-алдары өскен. Ам делегейниң чүс ажыг чурттарында ооң бодунуң төлээлери бар болуп турарын чугаалаарга-ла четчир.

Москвага турар үемде совет улустуң Палестинаның демисежип турар улустарынга хамаарыштыр ак сеткилдиг болуп турарын көрүп турарымны түңнелинде демдеглексеп тур мен. Бистиң чөптүг херээвисти Совет Эвилелиниң быжыг база хажык чок деткип турарын бедии-биле үнелеп турар бис.

(АПН).

ЧАА АКТЫЛАР...

ССРЭ-ниң агаар делгеминче шургуп кирген мурнуу-корей самолёт-биле холбаштыр хоралыг антисоветчи кампаниязын үргүлчүлеп турар Вашингтоннуң хоп-мегечи чулчуруушкуннарын чаа-чаа факт-барымдаалар сойгалап илередип турар. Р. Рейган болгаш америк администрацияның өске-даа төлээлекчилери Совет Эвилелин буруудадырын оралдажып, совет ужудукчулар үрекчи-самолёт-биле харылзаа тударын «оралдашпаан», ол өскениң девискээринде чорууp деп сагындырарын безин күзевээн деп бадыткап турганнар. Ак бажың ону бадыткаары-биле совет ужудукчуларның агаардан халдаашкынга удур камгалалдың чер кырында пунктузу-биле чугаалажыышкынының «бижимелин» дээр чүүлдү безин нептереткен турган.

Америк Ассошиэйтед Пресс информация агентилелиниң ол дугайында дыңнадыында ийи сураглыг америк лингвистер — орус дыл талазы-биле тускай эртемниглерден ында чүнү бижээнин очулдуруп тайылбырлаарын дилээнин айыткан. Оон чүү болганыл? Ак бажың бодунуң холунда бижимелди шын эвес тайылбырлап турганын ол ийи эксперт чаңгыс үн-биле бадыткап чугаалааннар. Херек кырында алырга, ооң дугайында чугаа боор турар бижимел, оон шуут дедир чүүлдүң дугайын — шүүргедекчи — совет самолёттуң экипажы үрекчи самолёт-биле харылзаа тудуп тургузарын оралдашканының болгаш кандыг-даа харыы албааның дугайын херечилеп турар болган.

Р. МАКНАМАРНЫҢ БОДАЛЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). НАТО-нуң чурттары Европага ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаар ужурлуг, АКШ-тың сураглыг политиктиг ажылдакчызы, камгалал министри турган Р. Макнамара «Форин Афферс» журналдың сөөлгү номеринде парлаттынган «Ядролуг чепсек болгаш Атлантика эвилели» деп чүүлүнде ындыг бодалын илереткен.

НАТО-нуң ядролуг согуушкунну баштай таварыштырарын көрүп турар стратегиязы бүгү-ле дешпилге-хөгжүлдениң узуткаттынары-биле холбаштыр улуг айыылдыг боор турарын Макнамара демдеглээн. Ол «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болурунуң дугайында шуугаазынның айыылдыын онзалап демдеглээш, НАТО бөлүгленишкиниң удуртукчуларын «ядролуг чепсек чок тайбыңны» чедип алырынче кыйгырган.

НАТО биле Варшава керээзиниң чурттарын аңгылаан кызыгаарның ийи талазынга ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузарын Макнамара сүмелеп турар. Оон аңгыда ол Барыын Европада НАТО-нуң тактиктиг ядролуг чепсээл чартындан хөй кылдыр кызырарын база сүмелээн.

Вашингтонга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Макнамара НАТО чурттарының ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаар чоруу Барыын Германияның девискээринге «Першинг-2» ракеталарны тургускан херээ чок болдурарын демдеглээн.

АКШ-ТЫҢ ПЛАНЫ БОТТАНМАС!

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның болгаш өске-даа латин-америк чурттарының тайбың саналдарынга Рейганның администрациязы сандиножу улусчу революцияга удур агрессиязын күштелдирип, чаа болгаш улам-на айыылдыг милитаристиг үүлгедиишкиннерни кылып турар. Ол дугайын Национал хосталганың сандиножу фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү, республиканың Национал катап тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега медеглээн.

АКШ-тың амгы чагырыкчылары Төп Американың улустарынга удур агрессияның болгаш кыжаныышкынның политиказын чорудуп турарын никарагуа удуртукчу чугаалаан.

Каттышкан Штаттар террорлуг үүлгедиишкиннер-биле никарагуаларның тура-соруун сый шавары, сандиножу революцияны узуткаарын оралдажып турарын Д. Ортега айыткан.

Франс Пресс агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Франция Чадта болуунуң шериг күжүн улгаттырарын үргүлчүлеп турар.

Нджаменада чоокта чаа танкыларга удур демисежиринге таарыштыр кылган «Газель» дээр ам-даа 15 вертолёттар чеде берген. Оларны Чадтың найысылалынче кожазында Төп Африка Республиказындан аппарган. Нджаменада француз шериг төлээлекчизи оларны ында чедире бергенин тайылбырлааш, «кандыг-даа таварылгага болу бээринге белен турарының эргежок чугулазының» дугайын айыткан.

ЧУРУКТА: Францияның «Газель» дээр вертолёттары Нджаменаның аэропортунда турары.

АП-СЭТА-ның телефотозу.

ТОРГА

Г. СКРЕБИЦКИЙ.

Баштайгы хар чааптарга арга иштинге кайгамчык-ла. Долгандыр бүгү-ле чүве: чер болгаш үнүштерниң, ыяштарның будуктары шупту-ла хоюг ак болу бергилээр.

Шак ындыг үеде, бир-ле катап, арга-биле чоруп ор мен. Агаар дээрге мырыңай элдептиг арыг. Дыңнаалап каап чоруурга, үн бүрүзү кайы ырактан-на илдең дыңналып келир. Мээң мурнумда ырак эвесте, торга соктай берди. Ону хоюспазы-биле кончуг оожум базып ор мен: менден кортпайн, эки чемненип алзын дээш аан. Өрт-ле чиген боор артында-ла хуюксуп турар шаараш черге үнүп келдим. Кадып курган ыяштар ында-мында кожая бергилээн турлар.

Оларның бирээзинде торга бо-ла олур. Чаражын чүү дээр! Бажы болгаш ооргазы кара, чушкуузунда айыран-кызыл демдектерлиг, а кара чалгыннарының кырында хажыыланчак ак-ак одуругларлыг болгаш төгериктелчек төөнейлерлиг. Шупту-ла боду шокар, ынчангаш ону Шокар-торга деп адай бергени-ле ол боор оң.

Торга ыяштың унунда олурупкан, чидиг дыргактары-биле ону так кылдыр кадапкан, кадыг кудуруу-биле чөленип алган болгаш ыяштың ирик унун бодунуң күштүг думчуу-биле токкуладыр соктап-ла эгеледи оң.

Ол анаа-ла кайын кызыдып олур деп, ыяштарның ирик черинден доос-каралар азы шыйлагар курттар тып алган, олар ыяштарны үттеп, арганы үрегдевезин дээш уштуп чип олур болгай аан. Ыяшты чаза соктап-соктап, хоралакчыларны оон хөлзедип, дыңнап кааш, барып уштуп чиптер болду.

Ону көрүп тура, мынчаар бодадым: торганы арганың эмчизи дижири черле шын-дыр, ол арыг ыяштарны дыңнап-дыңнап, шинчип эмнеп, ооң соонда оларның чөвүрээзинин адаандан азы үрелген черлериниден хоралакчыларны тыпкаш, узуткап турар ышкажыл.

СООК КЫРГАН-АЧАНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Тоол

Маша удуп чыда кончуг солун дүш дүжей берген.

Шыргай арыг ишти-биле чоруп орган ышкаш болган. Бир көөрге, мурнунда кырган Соок Иванович олурган, мырыңай-ла буурул болган. Ол дош сандай кырында олурупкан, борбак харчыгаштар чип олурган. Бажың шимчедиптерге, дүктеринден хыраалар төктүп бадар, тыныптарга — улуг бус булутталы бээр болган.

— А,—деп, ол чугаалаан.— Экии эргим кысчыгажым! Аалдап келгениң дээш сеңээ четтирдим, меңээ дузалажып көр харын. А меңээ, кырган кижиге дыштаныр үе келген: меңээ орундан барып белеткеп берип көр, дөжекти эки дыгыырын утпас сен.

Соок кырган-ача Машаны бажыңынга эдертип эккелгеш, орун-дөжээн белеткээрин угааткан ышкаш болган. Соок Ивановичиниң бажыңы шуптузун-на доштан кылган бооп-тур: соңгалары болгаш шалазы дош, а ханалары шупту-ла хар сылдысчыгаштар болган. Орун кырында чоорган орнунда шупту-ла хар сылдысчыгаштар чыткан. Кырганга чыдарга чымчак болзун дээш Маша харларны угуй бээрге, ооң холдары дошталып, салаалары кыза бергилээн.

— Ажырбас — деп, Соок Иванович чугаалап-тыр.— Ол эки. А бо көрден, менде мындыг солун чүүл бар-дыр.

Ынча дээш ол бодунуң хар дөжээн чоорганы-биле ажа тыртыптарга, ооң адаандан ногаан сиген үнүп орарын Маша көрүп каан. Анаа ол ногаан сиген харааданчыг болу берген.

— Ногаан сигенни чүге хар адаанга тудуп турар силер, ирем,— деп айтырган.

— Чүге дээрге, үе ам-даа келбээн-дир: сигенниң долу күжү чедишпээн. Өзүп үнүп келген болза, ону кыш донуруп кааптар болгаш чайга чедир четчип үнмейн баар. Ынчангаш ону хар хырааларым-биле чылыды шуглап алган кижи мен, а кажан час чедип келирге, хырааларым эрип каар болгаш сиген чырык көрүп, а ооң соонда, баш тыртып үнүп келир болгаш салам аар-чаагай чемниг көк-тараа болур. Хар улугда — тараа хөй болур деп чугаалажыры анаа эвес болдур ийин, уруум.

Ол үеде Маша оттуп келген.

ИЙИСТЕР БИС

Мээң эжим — ийис кижи,
Мээң-биле ийис кижи.
Ынчангаштың дөмейивис
Ылгалышпас уруглар бис.

Садикте бистен өске
База ийи ийистер бар.
Сайзанактап ойнап турда,
Барык кым-даа ылгай албас.

Олар-биле дөртээлээн
Ойнап турда, хөглүг-ле бис.
Октябрьның ачызында
Орлан, омак өзүп ор бис.

ЧЫДА КАЛБАС

Ажылынче далашкан
Адазындан эгелээш
Эрес-оолдуң ораажып
Эдербес кижизи чок.

Садыг баар дээн авазын
Чандыр көрбес база-ла
«Конфета сат, кагба»—
дээш,
Карак чажын бадырар.

Школаже чүгүрген
Угбазынга шаптыктап,
Орган боду дүрген-не
Оруун доза туруптар.

Өңнүктери ойнаал деп
Өөнден үндүр кыйгырар —
Баажызы билдингир,
Бажын чаяр ынавас.

Өөрү ынчан Эресте
Өске атты тыпсыр дээш
Чыыш кылган, удавайн
«Чыда калбас» дишкеннер.

Шола алган Эрести
Чогум бистер чагып каал:
«Эдериичел болбайн чор
Эжиң-өөрүң кагбастар».

М. ДУЮНГАР.

АШПАС ХҮНҮ

Айыраң-каас чечектер
Аяң долу чайганган,
Айлаң куштар эртенден
Аян тудуп ырлашкан:

Аскым-кежии — авам сен.
Ашпас хүнүм — авам сен.
Анай-хаактар сагланнаан,
Арыкчыгаш кыңгыраан,

Арт-сын кыры агарган,
Аян-хөгжүм ужуккан:
Ырым-шоорум — авам сен.
Ынакшылым — авам сен.

Н. ОНДАР.

ӨРТЕК ЧОК НОМ

Өөредилге ному бисте
Өртек чок деп билир сен бе?
Чалыы салгал өөрензин дээш
Чазак, намның шанналы-дыр.

Ынчангаштың номуңну сен
Ылап камныг кадагала.
Сен дег бичии кижилерниң
Чежезин ол дамчывас дээр.

Парлаан чылы үр-даа болза,
Байгы чап-чаа номну көргеш,
Өөренир дуңмаларың
Өөрүшкүзүн сеңээ сөглээр.

О. СУВАКПИТ.

А. ДОРЖУ—ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫНДА

Сентябрь 21-ден октябрь 1-ге чедир Украинаның найысылалы — Киевке хүрештиң хостуг, классиктиг болгаш самбо хевирлеринге делегей чемпионады болуп эртер. Ол маргылдааларны эрттиреринге таарыштыр кылган 8 муң олуттуг стадион ёзулуг чаа хевирниң спорт тудугларының бирээзи. 30х61 метр хемчээлдиг аренага үш чадыг кырынга 1983 чылдың делегей чемпионнары илерээр.

Тургустунганындан бээр 1500 чыл болган оюн бо чылын демдеглээн Киев бо хүннерде бистиң чуртувустуң эң спортчу хоорайларының бирээзи. Оон 2,4 миллион ажыг чурттакчыларының үш кижиниң бирээзи-ле күш-культуржу азы спортчу. Ында 22 стадион, оларның аразында 100 муң олуттуг республика стадионунга Олимпиада 80-ге кирипкен футбол командаларының шилилде оюннары болуп эрткилээн. Эштир он-он бассейннер, гимнастика болгаш оюннар залдары, Матвеев өөжүнде эжер хеме маргылдааларын эрттирер канал, Днепрде кылымал суг шыгжамырында яхта-клубтар дээш, оон-даа өске спорт баазалары хөй. Делегей маргылдааларының киржикчилери болгаш өске-даа аалчылар украин найысылалдың хөй санныг төөгүлүг тураскаалдарын болгаш культура төптерин сонуургаарлар.

Үш хевирлерге делегей маргылдаазының организастыг комитедин Киев хоорккүүскомунуң даргазының оралакчызы Николай Лаврухин баштаан.

Маргылдааларны бедик деңнелге эрттирер сорулга-биле болгаш спортчу бүрүзү тиилелге дээш бодунуң шыдаар шаа-биле кирижин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылган бис. Спорт ордузу информастыг медээлер бээр чүүлдер-биле долу дериттинген, атлеттерниң белеткенир болгаш дыштаныр өрээлдери, тускай кабинеттер четчир. Журналистер дугайында база утпаан бис: чаа парлалга төвү, оларның ажылдаар, дыштаныр черлери белен. Спортчулар Спорт ордузундан 20 метр черде турар. 1980 чылда олимпийжилерниң чурттап турганы «Русь» деп аалчылар бажыңынга чурттаарлар.

Чадыглар кырынга сегирижип алышкыннарны даштыкы 45, совет 5 арбитрлер эрттирерлер.

Чаа парлалга төвүнде журналистерге 40 ажыг ажылдакчылар дузалажып, француз, англи, япон, түрк болгаш өске-даа даштыкы дылдарга очулдурарлар.

Чадыг кырынче сураглыг атлеттер, делегей болгаш олимпий оюннарының чемпиону Сергей Корнилаев, ийис алышкылар Анатолий болгаш Сергей Белоглазовтар, ССРЭ-ниң Улустарының VIII чайгы спартакиадазының тиилекчилери Салман Хасимиков, Анатолий Паламарев, Аслан Хадарцев (хостуг хүреш), Геннадий Корбан, Бенур Пашаян, Валерий Жданов (классиктиг хүреш). Буду берттинген соонда үш чыл болганда делегей чемпиону, Монреаль Олимпиадазының чемпиону Николай Балбошин база катап хүрежир кылдыр кирер.

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи, Совет Эвилелиниң чемпиону, ССРЭ-ниң спорт мастери, бистиң чаңгыс чер чурттуувус Александр Доржуну билбес, дыңнаваан кижи Тывада чок. Делегейниң бирги чери дээш болур маргылдаага совет спорттуң төөгүзүнде бир-ле дугаар тыва мөге киржип, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң шилиндек командазының составында кирген. Ол улуг идегелди шынзыдары Александрдан хамааржыр. Ооң тренери Валерий Оюн бодунуң өөреникчизинге бүзүрээр.

Ынчангаш совет спортчуларга чедиишкиннерни күзеп каалыңар.

Бистиң корр.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың ортумак № 4 ПТУ-зу 1983-1984 өөредилге чылында сес классты доосканнарны дараазында мергежилдерге өөредири-биле чыырын чарлап турар.

1. Маляр, штукатур.
2. Столяр-чазаныкчы (тудугжуң).
3. Каң болгаш демир-бетон кылыгларының дашчы-монтажчызы.
4. Суурга кранының машинизи.
5. Автомобиль кранының машинизи.
6. Слесарь-сантехник, газосварщик.
7. Электросварщик.
8. Электри шугумнарының болгаш электри дерилгелериниң электромонтажниги.

8 классты доосканнарны киирип алыры сентябрь 10-га четкен.

10 КЛАССТЫ ДООСКАННАРДАН:

1. Штукатур.
2. Дашчы.
3. Электромонтажник.

Бо мергежилдерге өөренир кижилерни киирип алыры 1983 чылдың октябрь 1-ге чедер.

Училищеге хүлээп киирип алганнарны халас общежитие-биле болгаш ажылчын база анаа-даа идик-хеп-биле, аъш-чем-биле хандырар. Дашчыларга (бир чыл иштинде өөренир) айда 70 рубль стипендия бээр.

Училищеге кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Өөренир хуусаалар: 8 класс доосканнарга — 3 чыл, 10-гу класс доосканнарга — 1 чыл.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузунда №1 бажың, №4 ХПТУ, хүлээп алыр комиссия, телефон № 2-21-09.

Республиканың ыяш ажыл-агыйлары шуптузу Сибирьниң дылының үрезиннерин хүлээп ап турарын Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агыйының министерствозу дыңнадып турар. Бо бир килограмм дыт үрезининиң хүлээп алыр өртээ:

Шынары 1-ги чергениң —19 рубль;

Шынары 2-ги чергениң— 16 рубль;

Шынары 3-кү чергениң—14.

Чиир тооруктуң 1 килограммының өртээ—1 рубль 30 копеек.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы мотоциклдер, чүък болгаш чиик автомобильдер чолаачыларын, автомеханиктерни, машинакчыларны, радио болгаш телевизор септээр мастерлерни белеткээр курстарже өөрениринче чалап тур. Өөредилге октябрь 3-те эгелээр.

Школаның адрези: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, бажың № 49.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ

20. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аныяк техник-83». «Парус адаа-биле». 9.25—РСФСР-ниң улустуң артизи А. Тихонов балалайкага ойнаар. 9.55—Ю. Эллис — «Орук аайы-биле». Телешия. 10.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «80 чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильм. 15.15 — «Кичээлче орук». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Я. Я. Вилманның дугайында телеочерк. 15.45 — Украин улустуң аялгалары. «Весёлка» ансамбльдиң концерти. 16.10—«Даңгырак». Бакунуң 26 комиссарларының маадырлыг демиселиниң дугайында документалдыг телефильм. 16.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.55 — «Бөмбүрзектиң уруглары найыралдажып турар». Уругларның телерадио хорларының 4-кү делегей фестивалы. 17.45 — Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. Херээжен улус. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чыынды командалары ойнаар. 18.15 — Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар. Воронеж областың бүдүрүлге черлериниң чижээнден. 18.30—18.45— Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң салывыс. 19.30 — «Томскиниң угулзалары». Документалдыг телефильм. 19.40 — Москвада эртип турар София хүннеринге тураскааткан концерт. 21.00 — «Үе». 21.35 — Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)— «Спартак». 22.20— Г. Свиридов. «Дүнеки булуттар». Холушкак хорга кантата. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15— Документалдыг фильм. 8.35 — История. 5-ки класс. Уран чүүлдүң болгаш шажын-чүдүлгениң тывылганы. 9.05— Француз дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 10.05 — «Кызыл ном» чүнү чугаалааныл. Ийиги дамчыдылга. 10.35 — Совет күрүнениң болгаш эргелерниң үндезини. 8-ки класс. Социалистиг ниитилелде эрге-хоойлу болгаш мораль. 12.05— И. А. Крыловтуң басняалары. 5-ки класс. 12.30 — Француз дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 13.00 — Юлиус Фучик дугайында чугаа. 13.50 —«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 14.50—Эстетиктиг кижизидилге. Уран-чечен овур-хевир. 15.35 — Телемедээлер. 15.40—18.00— Чапсар. 18.00— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.40 — «Совет Тыва салгалдарның салым-чолунда». Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозундан дамчыдылга. 19.10— «Азияның төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чыргалдыг удуңар, чаштар!». 20.15— Аныяктар адрестери. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Алтунниң шиитпирни хүлээп ап тур». Үш сериалыг телефильм. 1-ги сериязы. 22.45 —.01.00 — Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» ЦСКА.

21. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Чалыыларның чогаадылгазы». 9.25 — «Төөгүнүң өөредиглери». Уран-чечен фильм. 10.50 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Көдээниң коммунистериниң ажыл-херектери». Документалдыг фильмнер. 15.30 — «Россияда бир дугаар». «Күш-ажылды хостаары» деп баштайгы орус марксисчи бөлүктү тургусканындан бээр 100 чыл болур оюнга. 16.00 — П. Чайковский. «Хылдыг хөгжүм оркестринге серенада». 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.20 — Неделя дургузунда спорт. 17.50 — «Республикаже кым адып турарыл» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.15— Чурук бүрүзүнде—хүн. 18.30— 18.45 — Чапсар. 17.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң аялгалары. 19.15 — «Хөл кыдыынга». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». 21.30 — Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Сокол»— «Химик». 22.45—23.00— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — «Ногаан тулааның ээлери». Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35 — Астрономия. 10-гу класс. Сылдыстыг дээр. 9.05 — Немец дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. Сылдыстыг дээр. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Төөгү. 10.35— Ниити биология. 9-ку класс. Ч. Дарвинниң үзел-бодалдарының хевирлеттингени. 11.05 — Силерге, ада-иелер. 11.35 — Ниити биология Ч. Дарвинниң үзел-бодалдарының хевирлеттингени. 12.05 — Төөгү. 4-кү класс. Москва — орус күрүнениң найысылалы. 12.35—Немец дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 13.05—Башкыга—музыка кичээлин. 3-кү класс. 14.05 — Д. И. Фонвизин. «Недоросль». 14.50—И. С. Соколов-Микитов. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннарындан. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Культура болгаш амыдырал». Культура албан-черлериниң кышка белеткелиниң дугайында рейд. 18.45— «Делегей байдалының допчулалы». Тыва дыл кырынга. 19.00 — Киножурнал. 19.10— «Азияның төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.50 — Армян ССР-ниң Кировокан хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.

МОСКВАДАН

20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00—«Үе». 21.30 —«Алтунниң шиитпирни хүлээп ап тур». Үш сериалыг уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 22.35—В. Кикта. «Орус миниатюралар». 23.00—00.45—Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Шахтёр»—«Динамо» (Минск).

22. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Горнистер, харыыланар!». 9.40— В. Левашовтуң ырлары. 10.05 — «Хөл кыдыынга». Уран-чечен фильмниң 1-ги сериязы. 11.50—Телемедээлер. 11.55 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чылдың планын күүседири — кижи бүрүзүнүң хереэ». Документалдыг фильмнер. 15.30 — «Пионерлер походка белен» деп С. Соснинниң кантатазы. 15.50 — Орус дыл. 16.20 — Концерт залында өөреникчилер. 17.15—«Шыдыраа школазы. 17.45 —«Номнар—найыралдың чепсээ» делегейниң IV ном ярмарказының дугайында. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Эртем болгаш амыдырал. 19.30—«Күс». Киноэтюд. 19.40—«Хөл кыдыынга». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». 21.30—Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Москва). 22.45—23.00—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 815 —«Наташа». Документалдыг фильм. 8.35 — Бойдус дугайында билиг. 4-кү класс. Хүн болгаш хүн системазы. 8.55 —«Кургаг черниң ортулуктары». Эртем-нептерелдиг фильм. 9.15—Испан дыл. 9.45 Бойдус дугайында билиг. 4-кү класс. Хүн болгаш хүн системазы. 10.05—ПТУ-нуң сургуулдарынга. Астрономия. 10.35 — Зоология. 7-ги класс. 11.00 — Бистиң садывыс. 11.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 11.40 — Зоология. 7-ги класс. 12.05—География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң далайлары 12.35 — Испан дыл. 13.05 — Бижимел тайылбырлыг телефильм. — «Мен силерниң күүйүңер-дир мен». 14.45 — А. Н. Островский. «Бесприданница». 15.45— Телемедээлер. 15.50—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20—Чөөн-Хемчик районда улусчу чогаадылганың республика фестивалының ийиги турунуң чоруп турарының дугайында дамчыдылга. 18.50 — Мультфильм. 19.00—«Азияның төвү». 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Кижи болгаш хоойлу. 20.45 — Логовая станциязының локомотив депозунуң вокал ансамблиниң концерти. 21.00—«Үе». 21.30— «Алтунниң шиитпирни хүлээп ап тур». Үш сериалыг уран-чечен фильмниң сөөлгү сериязы. 22.50—23.25—Ф. Лист. Соната си минор. Венгр артист Пено Яндо күүседир.

23. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт залында өөреникчилер. 9.50— «Хөл кыдыынга». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 11.10 — Фильм-концерт. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Чалгыннар». Телефильм. 15.35 — Армениязының радио болгаш телевидениезиниң симфониктиг оркестри ойнаар. 16.00 —«Кезээде чон-биле кады». Киноочерк. 16.20 «Тоолдуң аалчылары». «Чаа Гулливер». 17.50 — Даарта — пропагандист хүнү. 18.20 — «Шупту чүвени билип алыксап тур мен». Киножурнал. 18.30— 18.45 —Чапсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. 19.30 —«Д'Артаньян болгаш үш мушкетерлар». Үш сериалыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». 21.35 — Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Спартак». 22.20—«Джаз-ретро аянынга». Фильм-концерттиң баштайгы үндүрүлгези. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35 — Төөгү. 4-кү класс. Дошка тулчуушкуну. 9.05 — Англи дыл. 9.35—Төөгү. 4-кү класс. Дошка тулчуушкуну. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Ниити биология. 10.35— География. 5-ки класс. Девискээр планы. 11.05 — «Кызыл ном» чүнү чугаалааныл. Ийиги дамчыдылга. 11.40—География. 5-ки класс. Девискээр планы. 12.10 — Бойдус дугайында билиг. Чагааларга харыы. 12.40 — Англи дыл. 13.10 — Эртебурунгу Русьтуң уран чүүлү. Ийиги дамчыдылга. 13.40 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.00 — Төөгүнүң арыннары. «Хууда харыылар». 14.15 — М. И. Глинканың чогаадыкчы ажылы. 15.30 — Телемедээлер. 15.35—БССР-ниң улустуң артистери Л. Бржозовская биле Ю. Троян танцылаар. 16.00 —«Адаларның черинде». ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. М. Ивановтуң дугайында телеочерк. 16.50—Уран чүүлдүң мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Тарасова.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильмнер. 18.40—«Өөредир болгаш кижизидер». Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезиниң дугайында тыва дыл кырынга дамчыдылга. 19.20— «Азияның төвү». 19.40 —Телемедээлер 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15—Айыыл чок шимчээшкин. 20.45—«Ульяновск». Документалдыг телефильм. 21.00 —«Үе». 21.35 — В. Шкваркин. «Бөдүүн төөгү». Телешии. 22.50 «Аъттар». Документалдыг телефильм. 23.00 —00.45— Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Зенит».

24. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Кадык болур дизинзе. 9.05—Туркмен ССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.25 — «Спортлотонуң» 39-ку тиражы. 9.35 — Буратинонуң делгелгези. 10.05—Силерге, ада-иелер. 10.35 —Чонга эки шынарлыг барааннар дээш. 11.05 —«Сактып тур сен бе, эш?» Смоленскиге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары-биле ужуражышкын. 12.05 — Бөгүн делегейде. 12.25—12.40 — Чапсар. 12.40 — Чүнү номчуурул. 13.25 — Үнүштер дугайында. 14.10—Улусчу чогаадылганың V делегей фестивалының «Челээш» телепрограммазы. Финляндия. 14.35 — Кижи. Чер. Өртемчей. 15.20— Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. 15.50 —«Москвичка»— телеклуб. 17.05 —«Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 18.00—И. Стравинский. «Петрушка» балеттен сюита. 18.15 — Дем каттыштырылгазы. 18.45—«Ыраккы мурнуу чүкке». Мультфильм. 18.55 — Политиктиг тайылбырлакчы П. А. Вознесенскийниң беседазы. 19.25—Д'Артаньян болгаш үш мушкетерлар». Үш сериалыг уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35—Уран чүүл мастерлериниң концерти. 23.35—23.45 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.30 — С. Прокофьев.— Фортепианога болгаш үнге музыка чогаалы. 8.50 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Минскиниң трактор заводунуң слесарь - инструментальщиги Е. И. Климченко-биле школачыларның ужуражышкыны. 9.35 —«Эртенги почта». 10.00 —Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. 1035 —«Музыка киоскузу». 11.05 — Казах телевидениениң программазы. 12.15—«Поль Гоген». Чеди сериалыг француз телефильмниң 6-гы, 7-ги сериялары. 14.00 — «Кадыкшыл». 14.45 — Мультфильм. 14.55 —«Москва». Консерваториязының улуг залы. 16.55—И. Друценниң «Ээп чанышкын» деп шиизи. 19.45— Делегей байдалының допчулалы. 20.00—«Чыргалдыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Кежээки аялгалар. 21.00—«Үе». 21.35 —«Тооруктуг ой». Документалдыг телефильм. 21.45 — Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва)—«Сокол». 23.15—00.05 — Мячилиг хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаалар. «Зоркий»—СКА (Свердловск).

25. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — «Оттурукчу». 9.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 10.10 — «Кадыкшыл». 10.55 — «Эртенги почта». 11.25 —«Көдээниң шагы». 12.25 —12.40 — Чапсар. 12.40 — Классиктиг хүреш талазы-биле делегей чемпионады. 13.10 — «Музыка киоскузу». 13.40 — Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. 14.20 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.20 — «Батальон командирлери». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги сериялары. 17.30 — «Делегей панорамазы». 18.15 — Мультфильм. 18.35— Бөгүн—Машина тудукчуларының хүнү. 19.05— «Силерниң чагыгларыңар-биле». Машина тудукчуларының хүнүнге тураскааткан концерт. 19.50 — Д'Артаньян болгаш үш мушкетёрлар». Үш сериалыг уран-чечен фильмниң сөөлгү сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Аңгы-аңгы арыннар». А. П. Чеховтуң рассказтарынга тургускан телефильмге ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинский киржир. 22.50—23.00 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже чыскааланыңар! 8.20 — Узбек ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 8.50 — Машина тудукчуларының хүнүнге тураскааткан документалдыг телефильмнер. 10.00 — Кинопанорама. 11.00 — П. Неруданың поэзиязы. 11.50— «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.50 — «Тоолдуң аалчылары». «Чаа Гулливер». 14.20 — Волейбол талазы-биле Европа чемпионады. 15.05 — С. Михалков.— «Эшитоны Берчелли». Телешии. 16.15 — «Вена». Документалдыг телефильм. 16.35 — Бүгүдеге стадион. 17.05 — С. Рахманиновтуң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Ведерников ырлаар. 17.40— Музейлер болгаш делгелге залдарында. «Эрмитаж». 16-гы фильм. XVIII векте Францияга уран чүүлдүң хөгжүлдези. 18.15— «Бүгү амыдыралга өөредиг». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.25 — «Синдикат-2». Алды сериалыг уран-чечен телефильмниң сөөлгү сериязы. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 20.00 — «Чыргалдыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Мячилиг хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаалар. «Старт» (Горький) —«Енисей» (Красноярск). 21.00 — «Үе». 21.35 — «Грузияның тейлеринде». Документалдыг телефильм. 21.45 — Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Рига). 23.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг оркестри ойнаар. 23.45 — 00.30 —Баскетбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. Эр улус. ЦСКА—«Динамо» (Москва).

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге бичии чаъстаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Дүне 0—5 градус чылыг, чамдык черлерге 2—5 градус чедир соор. Хүндүс 10—14 градус, чамдык черлерге 2—5 градус чылыг.

Кызылга кожуп турар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени 2—7 метр. Дүне 0—5 градус, хүндүс 10—12 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сокровище византийского купца» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Полосатый рейс» 10.00, 11.50, 13.50, 15.00, «Абдулла» 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «К своим» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Свадебный подарок» 18.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Три дня Кондора» 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54. харыысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13 чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун кээбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2005.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглыг херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01367